

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ ANABİLİM DALI**

**BİR SORUN OLARAK OKUL YÖNETİMİNDE AHLAK OLGUSU
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Hazırlayan

Sümeyye MUTLUER

Danışman

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Kırıkkale-2019

KABUL - ONAY

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN danışmanlığında *Sümeyye MUTLUER* tarafından hazırlanan “*Bir Sorun Olarak Okul Yönetiminde Ahlak Olgusu*” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

01.../2/2019

Başkan

Prof. Dr. Ali TAŞ

Üye

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ali Faruk YAYLACI

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

01.../02/2019

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bir Sorun Olarak Okul Yönetiminde Ahlak Olgusu” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Tarih:.....

Adı Soyadı :.....

İmza:.....

ÖNSÖZ

Her toplumun kendi kültürüne özgü bir ahlak anlayışı mevcuttur. Bu anlayış, o toplumun kültür yapısı, inançları, örf ve adetleri, ahlak anlayışları kapsamında gelişir ve şekil alır. Ayrıca, yazılı ve sözlü kaynaklarda kalıcı hale gelerek sonraki nesillere aktarılır.

Bu çalışmada geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan belli başlı ahlak anlayışları üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde, eğitim ve ahlak olgusu anlayışlarına değinilmiştir. Öte yandan sosyal hayatta, eğitim sistemlerinde, eğitim yönetiminde ve kurumlarda ahlak olgusu ile birlikte, eğitimde ahlakın gerekliliği, önemi ve bireye katkıları araştırılmıştır.

Araştırma sürecinde her türlü görüş, öneri ve desteklerini esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN hocama; manevi desteklerinden dolayı aileme teşekkür ediyorum.

ÖZET

MUTLUER Sümeyye, “Bir Sorun Olarak Okul Yönetiminde Ahlak Olgusu”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019.

Geçmişten günümüze ahlak konusuna; sosyal hayatta, eğitim sistemlerinde ve kurumlarda temel amaç olarak değinilmiştir. Toplumunu şekillendirmede büyük bir etkiye sahip olan eğitim sistemlerinde ise ahlak kavramına öncelikli bir yer verilmiştir. Eğitim sisteminde ahlakın oluşumunda eğitim yöneticilerinin ve özellikle okul yöneticilerinin ahlaki değerleri ve davranışları büyük önem taşımaktadır.

Bu tez çalışmasında, günümüzde küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte yaşanan hızlı sosyal değişimler nedeniyle önemi artan ahlak ve eğitim kavramları çeşitli yönleriyle ele alınarak, okul yönetiminde ahlakın önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Çalışmada, okul yöneticilerinin, ahlaki sorumlulukları konusundaki duyarlılıkları ile algıları ve ahlaki tutum ve davranışların okul yönetimindeki etkililiği incelenmiştir.

Çalışmanın bölümleri genel hatlarıyla şu şekilde sıralanmaktadır. İlk olarak, eğitim ve ahlak kavramları ele alınmış, tanımları, önemi, boyutlarından bahsedilmiş, devamında söz konusu bu kavramların birbirleriyle olan ilişkileri literatür ışığında tartışılarak, ilgili hipotezler geliştirilmiştir. Sonrasında, yönetim ve okul yönetimi konuları incelenerek, yönetim ile ahlak arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. Son bölümde ise okul yönetimin temel unsurları olan okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve öğrencilerin ahlaki sorumlulukları ele alınarak ahlakın okul yönetimindeki önemi ortaya konmaya çalışılmıştır. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise elde edilen bulgular açıklanmıştır. Aynı bölümde, gelecekteki araştırmacılara ve yöneticilere öneriler sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Ahlak, Okul yönetimi, Okul yöneticisi, Öğretmen.

ABSTRACT

MUTLUER Sümeyye, “Morality fact as a matter in scholl manegement”, Postgraduate thesis, Kırıkkale, 2019

From past to present, the morality have evaluated in social life, education system and institutions as a main purpose. Edication systems which have agreat influence on shaping the society have given priority to the concept of morality. The moral values and behaviors of the education administrators and especially the school administrators are a major importance in the formation of the morality in the education system.

In the thesis study, nowadays, moral and educational concepts, which have become increasingly prevalent due to globalization and rapid social changes in information technologies, have been tired to be emphasized in various ways.

In the study, the school administrators’ sensitivity to moral responsibilities with their perceptions and moral attitudes and behaviors were examined in school management. The parts of this study are listed in these order. Firstly, education and morality are handled their meaning and importance are mentioned, that is the relations between these notions have developed the hypothesis in the light of literature that are examined and the relationship between administration and morals are included. In the lost part, the importance of morals are tired to revealed by dealing with the moral responsibilities of school principals, teachers and students who are the main factors of school management. In the conclusion and evaluation parts the results are explained. Also, in the same part, suggestions are made for future researchers and managers.

Keywords: Education, Morality, School Administration, School Administrator, Teacher

TABLÖLAR

Tablo-1: Örgütün Yapısını Tasarlamak İçin Temel Tasarım Soruları ve Cevapları.....	28
Tablo-2: Yönetim Biçimlerinin Karşılaştırılması.....	35
Tablo-3: Gayri Ahlaki Yönetimde Etiksel Normlar, Güdüler, Amaçlar, Hukuka Yönelim ve Strateji.....	41
Tablo-4: Herhangi Bir Ahlaki Yönelimi Olmayan Yönetimde Etiksel Normlar, Güdüler, Amaçlar, Hukuka Yönelim ve Strateji.....	41
Tablo-5: Ahlaki Yönetimde Etiksel Normlar, Güdüler, Amaçlar, Hukuka Yönelim ve Strateji.....	42

ŞEKİLLER

Şekil-1: Yönetim Süreçleri.....	22
Şekil-2: Yönetimin Tarihsel Gelişimi.....	23
Şekil-3: Eğitim Yönetiminin Çoklu Paradigması.....	26
Şekil-4: Okul Yönetiminde Rol Oynayan Öğeler.....	32

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI.....	IV
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI.....	V
TABLolar	VI
ŞEKİLLER.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM EĞİTİM VE AHLAK

1.1. Eğitim Kavramı	4
1.1.1. Eğitimin Tanımı.....	4
1.1.2. Eğitimin Amacı ve Önemi.....	7
1.2. Ahlak Kavramı.....	10
1.2.1. Ahlakın Tanımı, Kaynağı ve Amacı.....	10
1.2.2. Ahlak Kuralları.....	13
1.2.3. Ahlakın Tesis Edilmesi.....	15
1.3. Eğitim ve Ahlak.....	17

İKİNCİ BÖLÜM YÖNETİM VE AHLAK

2.1. Yönetim ve Eğitim Yönetimi.....	21
2.1.1. Yönetim Kavramı.....	21
2.1.2. Eğitim Yönetimi.....	24
2.2. Okul Yönetimi	28
2.2.1. Okul Yönetiminde Rol Oynayan Öğeler.....	31
2.2.2. Okul Yönetim Biçimleri.....	33
2.2.3. Okul Yöneticisi.....	35
2.3. Yönetim ve Ahlak	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
OKUL YÖNETİMİNDE AHLAK

3.1. Okulun Ahlak Gelişiminde Sorumlulukları.....	43
3.2. Okul Yöneticilerin Ahlaki Sorumlulukları.....	47
3.3. Öğretmenlerin Ahlaki Sorumlulukları.....	52
3.4. Öğrencilerin Ahlaki Sorumlulukları.....	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç.....	63
4.2. Öneriler.....	65
KAYNAKÇA.....	68

GİRİŞ

Geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan ahlâk kavramı, sosyal hayatı düzenlemek amacıyla iyi ve kötü kavramlarını, buna bağlı olarak da doğru ve yanlış kalıplarını belirleyen; toplumda asgari müşterekte huzur ve güvenin sağlanmasında yol gösterici olan en temel kavramdır. Kelime olarak huy, karakter, erdemlilik, manevi nitelik ve güzel davranış gibi anlamlara gelen *ahlâk*, bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>). Ahlaki değerleri olmayan bir toplumun gerek maddi gerek manevi yönden başarılı olmasının mümkün olduğunu söylemek zordur. Toplumların bugün karşı karşıya kaldıkları birçok sorunun kaynağına bakıldığında; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlar gibi pek çok alanda kaydedilen gelişmelerde ahlaki değerlerin geri planda tutulması ya da ihmal edilmesi olduğu görülmektedir.

Eğitim yöneticileri, değerler ve ahlaki bir boyut içerisinde çalışan kişiler olduğundan okul ortamında ve sosyal yaşamda, davranışlarıyla örnek olma sorumlulukları vardır. Bu durum özellikle son dönemlerde yapılan çalışmalarda etik ve ahlaki boyutu, bir anahtar tema durumuna getirmektedir. Eğitim yöneticiliği mesleği bu yönüyle önemli bir ahlaki konum olup ahlaki sosyalleşmeye olan katkısı açısından da son derece önemli bir meslektir. Bu güçlü kişisel özelliği taşıyan bireyler, birlikte çalıştıkları insanların davranışlarını daha derinden etkilemekte ve onların da aynı standartlarda davranmalarına yardımcı olmaktadır (Baloğlu., 2008: 10). Başka bir deyişle yöneticilerin sahip olduğu nitelikler ve sergiledikleri davranışlar, yanında çalışan personelin davranışlarını ve verimliliklerini büyük ölçüde etkilemektedir.

Yapılan araştırmalarda geçmişten günümüze ahlakın; sosyal hayatta, eğitim sistemlerinde ve kurumlarda temel amaç olarak değinildiği görülmüştür. Toplumu şekillendirmede büyük bir etkiye sahip olan eğitim sistemlerinde ise ahlak kavramına öncelikli bir yer verilmiştir. Eğitim sisteminde ahlakın oluşumunda eğitim

yöneticilerinin ve özellikle okul yöneticilerinin ahlaki değerleri ve davranışları büyük önem taşımaktadır. Bir sistemin gelişmesinde belki de en önemli ve tayin edici faktör, başındaki insandır. Ancak, bu husus çoğu zaman göz ardı edilmekte ya da ikinci planda düşünülmektedir. Okul yöneticisi, eğitim işlerini üstlenmiş ve doğru davranış kazandırmayı amaçlayan bir kurumun en yetkili temsilcisi olmasından ve hem öğretmenler için hem de öğrenciler için bir rol modeli olmalarından dolayı büyük öneme sahiptir (Pehlivan, 1997:145).

Bu tez çalışmasında, ahlak olgusunun okul yönetiminde bir sorun haline gelmesinin nedenleri üzerinde durulmuştur. Belirlenen amaç doğrultusunda ahlak kavramının okullarda işleyiş ve uygulama süreçleri araştırılmıştır. Günümüzde küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte yaşanan hızlı sosyal değişimler nedeniyle önemi artan ahlak ve eğitim kavramları çeşitli yönleriyle ele alınarak, bir sorun olarak okul yönetiminde ahlak olgusunun önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Çalışmada, okul yöneticilerinin, ahlaki sorumlulukları konusundaki duyarlılıkları ile algıları ve ahlaki tutum ve davranışların okul yönetimindeki etkililiği incelenmiştir. Çalışmanın bölümleri genel hatlarıyla şu şekilde sıralanmaktadır. İlk olarak, eğitim ve ahlak kavramları ele alınmış, tanımları, önemi, boyutlarından bahsedilmiş, devamında söz konusu bu kavramların birbirleriyle olan ilişkileri literatür ışığında tartışılarak, ilgili hipotezler geliştirilmiştir. Sonrasında, yönetim ve okul yönetimi konuları incelenerek, yönetim ile ahlak arasındaki ilişkiye yer verilmiştir. Son bölümde ise okul yönetimin temel unsurları olan okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve öğrencilerin ahlaki sorumlulukları ele alınarak ahlakın okul yönetimindeki önemi ortaya konmaya çalışılmıştır. Aynı bölümde, gelecekteki araştırmacılara ve yöneticilere öneriler sıralanmıştır.

a. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ahlak olgusunun okul yönetimi işleyişinde önemini belirlemek ve uygulanmasının gerekliliğini ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda; eğitim ve ahlak kavramları ele alınmış, tanımları, önemi ve boyutlarına değinilmiştir. Ayrıca eğitim ve ahlak olgusunun birbirleriyle olan ilişkileri ve okul yönetimi ile ahlak arasındaki ilişkiye yer verilmiştir.

b. Araştırmanın Önemi

Geçmişten günümüze toplumun şekillenmesinde büyük bir etkiye sahip olan eğitim sistemlerinde ahlak olgusunun; sosyal hayatta ve eğitim kurumlarında öncelikli bir yeri vardır. Eğitim sisteminde ahlakın oluşumunda eğitim yöneticilerinin ve özellikle okul yöneticilerinin ahlaki değerleri ve davranışları büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple ahlakın okul ve okul yöneticileri ile ilişkisi, bireye ve eğitime katkılarının önemi araştırılmıştır.

c. Yöntem ve Sınırlılıklar

Araştırma literatür taraması yapılarak teorik çalışıldığı için :“Eğitim ve Ahlak”, “Yönetim ve Ahlak”, “Okul Yönetiminde Ahlak” ana konu başlıklarında alan ile ilgili kitaplar, akademik yayınlar; yüksek lisans ve doktora tezleri, yabancı kaynaklı tez ve makalelerden yararlanılmıştır. Araştırmada toplanan veriler, literatür taramasıyla elde edilen yerli ve yabancı kaynaklı veriler ile sınırlı kalmıştır.

I. BÖLÜM

EĞİTİM VE AHLAK

1.1. Eğitim Kavramı

1.1.1. Eğitim Tanımı

İnsanoğlu var oluşundan itibaren yaşamını sürdürebilmek ve yaşam konforunu arttırabilmek adına çevresiyle girdiği etkileşimler sonucu edindiği tecrübelerle dayanarak birtakım bilgi, beceri, tutum ve değerler edinmiş ve bunları nesilden nesille aktarmaya başlamıştır. Böylelikle insanlar zamanla, bu etkileşim sonucunda gerek ailelerinden gerekse içinde buldukları toplumsal çevreden birçok şey öğrenmişler ve belli bir bilgi birikimine sahip olmuşlardır. Buna dayanarak öğrenmenin söz konusu olduğu her durumda, eğitim olgusundan da söz etmenin mümkün olduğu söylenebilir (Gürkan, 2006a: 4).

Eğitim, toplumu oluşturan tüm bireyleri ilgilendirdiği için sürekli gündemde olan bir kavramdır. Bu nedenle de pek çok insan, eğitimin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği ile ilgili fikir beyan eder. Bu açıdan çok geniş bir anlama sahip olan eğitim, insanın doğumuyla başlayan ve yaşamı boyunca devam eden bir süreçtir. Bu süreçte birtakım bilgi, beceri, tutum ve değerler edinen bireylerde, gözlenebilen birtakım davranış değişiklikleri meydana gelir. Edindiği bilgileri yaşamına entegre eden bireylerde bu davranış değişiklikleri kendi yaşantıları yoluyla gerçekleşir (Erden, 1998:13). Eğitimin iki önemli süreci içerdiği ifade edilmektedir. Bu süreçlerden birincisi insan davranışlarının yönlendirilmesi sürecidir. Bu süreçte eğitimin amacı kişiye belli davranışlar kazandırmaktır. Bu bağlamda eğitim, bireyin tutum ve davranışlarında olumlu değişiklik meydana getiren bir etkinlik olarak tanımlanmaktadır. Süreçlerden ikincisi, kişinin kendi bilincine varmasının hedeflendiği süreçtir. Bu süreçte eğitimin amacı kişiye kendi varoluşuyla, kendi

dışındakilerin varoluşları hakkındaki bilinçliliği kazandırmaktır. Bu sayede olayları doğru algılama ve anlamlandırma, doğru kararlar alıp, doğru değerlendirmeler yapabilme kabiliyetini edinmiş olacaktır (Yayla, 2005: 8).

Eğitim sözcüğünün eski Türkçede karşılığı terbiye etmektir. Terbiye kavramı, beslemek, büyütme ve yetiştirmek anlamına gelmektedir (Taşdemirci, 1984: 4). Başka bir deyişle köken olarak eğitimin günümüzde insana biçim verme anlamına denk düştüğü söylenebilmektedir (Aydoğan, 2015: 108). Eğitim sözcüğünün Latince karşılığı ise “education” sözcüğüdür. Education sözcüğü Latince ‘educare’ ve ‘educere’ sözcüklerine karşılık gelmektedir. ‘Educare’ sözcüğü, öğreneni özel bir beceriyle donatmak için talim ettirmek anlamına gelir ve normal olarak özel bir iş ya da meslekle bağlantılıdır. Bu nedenle de öğrencileri hali hazırda mevcut sisteme alıştırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır ve sertifika, diploma gibi konuya çalıştığını gösteren bir belge vermek suretiyle eğitim verildiğinin yazılı onayı önem arz etmektedir. Oysa eğitime educere yaklaşımı, ilk başta bir yetkinleşme; öğrencilerin hem dünyayı hem de kendilerini keşfetmelerine olanak verme; herhangi bir faydacı nedenle değil, kişi olarak fikirleri ve becerileri değerli olduklarından fikirleri izlemek ve becerileri geliştirmek anlamını içermektedir. Bu bağlamda ahlaki açıdan ideal olan bir eğitimin hem educare hem de educere yaklaşımını aynı paralelde dikkate almasıdır (Billington, 1997:381-388).

Eğitimin, geniş ve tüm toplumu ilgilendiren bir olgu olması, farklı pek çok eğitim tanımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Başka bir deyişle farklı anlayışlar ve farklı yaklaşımlar sonucu farklı tanımlar ortaya çıkmıştır. Genel anlamıyla eğitim, “bireyin zihinsel, fiziksel ve karakter bakımından geliştirilmesi” olarak tanımlanabilmektedir (Tozlu, 2003: 89). Başka bir açıdan ise, “bireyin bilgi, inanç, duygu, tutum, alışkanlık, beceri yani tüm davranışlarında amaçlanan yönde değişiklik oluşturma süreci” olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2003: 50). Bununla birlikte, eğitim bilimciler ve ilgili diğer bilim alanları da eğitim olgusunu kendi bakış açılarına göre farklı farklı ele alıp yorumlamışlardır. Örneğin sosyologlar eğitimi, bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü kazanması ve ona göre sosyalleşerek onu benimsemesi, ona katılması ve sahip olduğu kültürü geliştirmesi olarak tanımlarken; psikologlar ve psikolojiye önem veren eğitimciler, eğitimi, bireyin içindeki ilgi, arzu ve yetenekleri ortaya çıkaracak ve geliştirecek çevre imkânlarını düzenlemek olarak

tanımlamaktadır. Diğer yandan ekonomik açıdan yaklaşan kişiler, eğitimi bir yatırım ve üretim işi olarak ele almaktadır. Bu yaklaşımda eğitim, kişiye meslek kazandıran bir süreç olarak kabul edilmektedir (Ergün, 2015: 1).

Farklı yaklaşımlara göre farklı pek çok tanımlama yapılmasına rağmen, eğitim tanımlarına bakıldığında üç temel noktanın vurgulandığı göze çarpmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Fidan, 1985: 10; Gürkan, 2006b: 4):

1. *Eğitimin bir süreç oluşu*: Eğitim süreci, bilenle bilmeyen arasında tüm yaştaki bireylerin arasında, insanoğlunun var olduğu günden beri süre gelen çok geniş ve çok yönlü bir süreçtir. Eğitim süreci, birbirini izleyen ve birbiri üzerine biriken, sürekliliği olan öğrenme ve öğretme etkinliklerinden oluşmaktadır.

2. *Eğitim sonucunda bireyde davranış değişikliğinin oluşması*: Davranış, canlıların etkiye karşı gösterdiği tepki ya da tepkiye karşı gösterdiği etki olarak tanımlanabilmektedir. Eğitim açısından ise davranışın gözlenebilir, ölçülebilir ve aynı zamanda istendik olması önem taşımaktadır.

3. *Davranış değişikliğinin bireyin yaşantıları sonucunda oluşması*: Yaşantı, bireyin içinde yaşadığı toplum ve çevresiyle kurduğu etkileşim sonucunda bireyde kalan izlerdir. Bu izler zamanla birikerek bireyin davranışlarında değişiklikler meydana gelmesini sağlar. Bu açıdan eğitim, bireyin yaşadığı sürece edindiği deneyimlerin tümünü kapsamaktadır.

Eğitimin bugüne kadar sahip olduğu işlevlerden farklı olarak yeniden tanımlanması gerektiğini ifade eden Aydoğan (2015, 115-123), eğitimin formal (açık) ve informal (gizli) olmak üzere iki işlevi olduğunu belirtir. Eğitimin formal (açık) işlevleri şöyle sıralanabilir:

- 1-Toplumun kültür mirasının birikimi ve aktarılması
- 2-Bireyin toplumsallaştırılması
- 3-Yenilikçi ve değişmeyi sağlayıcı bireyler yetiştirmek
- 4-Siyasal işlev
- 5-Seçme İşlevi
- 6-Ekonomik işlevi
- 7-Fırsat eşitliği
- 8-Teknoloji eğitimi

Eğitim'in informal (gizli) işlevleri ise şoye sıralanabilir:

- 1-Statü kazandırma
- 2-Eř seçme
- 3-Huzurlu hayat sağlama
- 4-Temizleyicilik
- 5-Tanıdık sağlama
- 6-Çocuk bakıcılığı
- 7-İşsizliği önleme

Görüldüğü üzere, geçmişteki geleneksel toplum düzeninde olduğu gibi günümüzde de eğitim gerek formal (açık) gerekse informal (gizli) işlevleriyle bireylerin tüm yaşamına etki etmektedir (Aydoğan, 2015: 123).

1.1.2. Eğitim'in Amacı ve Önemi

Toplumlar, varlıklarını sürdürebilmek adına kendi kültürel özelliklerini yeni kuşaklara aktarırlar. Toplumların, bireyleri kendi kültürel özelliklerine ve beklentilerine uyum sağlayacak şekilde yetiştirmesi “kültürleme” olarak tanımlanmaktadır (Fidan ve Erden, 1998: 2). Başka bir ifadeyle kültürleme, toplumun sahip olduğu kültürel değerlerin bireye aktarılması sürecidir. Bu süreç yaşamın her alanında, ailede, sokakta, iş yerinde, arkadaş çevresinde, okulda vb. pek çok yerde bilinçli ya da bilinçsiz oluşan tüm öğrenmeleri kapsamaktadır. İlk çağlarda toplumların, kültürel içeriği sade ve basit olduğundan, bireylerin günlük yaşam içerisinde kültürel değerlerle etkileşim kurması ve onu edinmesi doğal bir süreç iken, toplumların giderek daha karmaşık bir yapıya kavuşması ve kültürel içeriğin hızla artması ve değişmesi sonucu, bireyin günlük yaşam içerisinde doğal bir süreç olarak kültürün tüm öğeleriyle etkileşime girmesi ve onları bu doğal süreç içerisinde edinmesi olanaksız hale gelmiştir. Bu nedenle toplumlar, genç kuşakların toplumsal süreklilik açısından gerekli olan kültürel değerlerle etkileşime girebilmelerine olanak sağlayan uygun ortamlar hazırlayarak kültürleme etkinliğini bilinçli olarak gerçeğeştirmeye başlamışlardır (şahin, 2006: 8). Kültürlemenin amaçlı olarak yapılması ise eğitim olgusunu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda eğitim, “kasıtlı kültürleme süreci” olarak da tanımlanmaktadır (Fidan ve Erden, 1998:2). Bireyin içinde yaşadığı toplum ve kültür kendini şekillendirmede, kendi şahsiyetini ortaya

koymasında çok önemli bir yer tutmaktadır. Ergün'e göre (2015: 2), "insan oluş halinde olan, gelişen, değişen bir varlık olduğu için eğitim insanın etkilene bilirliğinden yararlanmakta; onun davranışlarını istediği gibi düzenlemekte ve değiştirmektedir". Eğitim, genç kuşakları yetiştirmek, topluma ve geleceğe kazandırmak için bir araç olmakla birlikte, saf deneysel ve faydacı bir eğitim yaklaşımı benimsenirse kişiyi mükemmelleştirme ve bağımsızlaştırma görevini tam olarak yerine getiremez. Bu nedenle eğitimde toplum ve kişi çıkarlarını gözeten yüksek amaçlar öncelikli olmalıdır (Ergün, 2015: 3).

Her ülke eğitim yoluyla bireye istenilen davranış değişikliklerini kazandırabilmek için kendilerine özgü ilkeler ve amaçlar belirler. Başka bir deyişle, her ülke vatandaşlarının ilgi, tutum ve davranışlarına yön verebilmek için kendilerine has eğitim ilke ve amaçları belirler ve bu amaçlar doğrultusunda okullarda eğitim verirler (Tezcan, 1985: 46). Eğitimin amacı, ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarına göre değişebilmekte, buna bağlı olarak da çok çeşitli amaçlar ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte bu amaçlar genel olarak bireylerin bilgilerini, kişisel yeteneklerini, insan ilişkileri konusundaki becerilerini, ekonomik yönden yeterliklerini, tutum ve davranışlarını geliştirmek ve vatandaşlık görevlerini tam olarak yerine getirmeyi sağlamak konularında birleşmektedir (Oğuzkan, 1985: 3).

Bu amaçlar, bireylerin eğitim aracılığıyla edinmesi istenilen davranışları belirtmektedir. Başka bir deyişle toplumlar eğitim amaçlarını, bireylerin hangi durum karşısında nasıl davranacağını önceden belirlemek için ortaya koyduğu ilkelerdir. Okullarda da öğrencilere bu amaçlara yönelik eğitim verilir. Amaçlar toplumların sahip olduğu kültür ve değerlere değişiklik göstermekle birlikte, hemen hemen tüm ülkelerde genel nitelikteki eğitsel amaçlar birbirine benzemektedir. Genel olarak toplumlar eğitim amaçlarını belirlerken, bireyin davranışlarını değiştirme, geliştirme, uyumunu sağlama gibi amaçları gerçekleştirmek için şu amaçlardan hareket eder (Tezcan, 1985: 46):

A. Bireye Yönelik Amaçlar

- Çevresini denetimi altına almayı başarmak.
- Kendi amaçlarını tespit edebilmek.
- Kendisini nesnel olarak ifade etmek.

- Akılcı ve mantıksal davranış kazandırmak. Bu yoldan böyle davranışı sağlayarak zihinsel, bedensel beceriler vermek. Örneğin bireyin duygusal davranışlardan kaçınmasını sağlamak.
- Bireye iyi bir hayat kazandırmak. Eğitim, bireyi rahat bir hayata ulaştırmalıdır. Bu görüşte birey ön plândadır.
- Bireye nasıl düşüneceğini öğretmek. Özellikle yaratıcı ve aksettirici düşünmeyi öğretmek üzerinde durulur.
- Toplumsal hareketliliği arttırmak. Bu amaç, bireyin içinde yetiştiği çevreden kurtulabilme, o çevreyi daha iyi koşullar bakımından değiştirebilme yeteneğine yöneliktir. Bu amaçta çevrenin olumsuz etkilerinden kurtulmak da söz konusu olabilmektedir.
- Bedensel ve ruhsal gelişimi sağlamak.
- Eğitimin, bireydeki kötü eğitim ve davranışları düzeltici bir amacı olmalıdır.
- Sürekli değişme suretiyle yaşamın yenilenmesini sağlamak. Deneyimin sürekli olarak yenilenmesi yoluyla yaşamın da yenilenmesi sürecine gitmek. "Değişik çevrelere değişik biçimlerde denge kurarak yaşama gücünü elde etme".
- Bireye iletişim (komünikasyon) becerileri kazandırmak; çeşitli düzeydeki insanlarla etkileşimde bulunmada etkililik, onlarda ahenkli çalışma yeteneği ve iletişim kurma gücünü geliştirmek. Bu yüzden iletişim becerilerinin geliştirilmesi, toplumun gelişmesi açısından önem kazanmaktadır.
- Bireyde karar alma becerilerini geliştirmek. İki çözüm yolu bulunan bir sorun karşısında bireyin bunlardan en iyisini seçebilme yeteneğini geliştirmek. Örneğin siyasal bilinçlenmeyi sağlamak derken, bireyin kendi başına, kendi düşüncesine göre oyunu kullanması, kendi başına karar vermesi anlaşılmaktadır.

B. Sosyo-Kültürel Yönelimli Amaçlar

- Yaşam geleneğini korumak.
- Ulusal açıdan, ulusun kalımını (bekasını) sağlamak. Burada eğitim, ulusun var olmasını sağlayan bir araçtır. Bireyin, topluma ve sorunlarına dönüklüğünü sağlamak söz konusudur.

- Toplumun yenileşmesine katkıda bulunmak. Burada eğitimin toplumu değiştirecek yenilikçi eleman yetiştirmesi söz konusudur. Örneğin, bulma ve keşif yoluyla öğrenim teknikleriyle yenilikçi, değiştirici eleman yetiştirme.
- Kültürü zenginleştirmek ve biçimlendirmek.
- Toplumun refahına uyarlanabilmek.
- Ekonomik verimi arttırmak; iyi üretici, iyi tüketici yetiştirmek.
- Bireyin toplumsallaştırması, toplumsal yaşamın temellerini anlamasını sağlamak.
- Bireyde siyasal bir bilinç uyandırmak, iyi vatandaş eğitimi sağlamak. Toplumun siyasal modernleşmesine bu yoldan katkıda bulunmak.

Yukarıda belirtilen amaçlar genel amaçlardır ve kuşkusuz sayıları azaltılabilir ya da artırılabilir. Önemli olan, amaçların birbirinden bağımsız olmayıp birbirleriyle ilişkili olduklarını ve eğitimde tek amacın ele alınmaması, aksine eğitimin çok amaçlı olduğunun düşünülmesi gerektiğidir. Eğitim felsefesi ile uğraşan bazı düşünürler tarafından tek amaçlı eğitim ortaya atılmış olmakla birlikte uygulamada hemen hemen tüm ülkelerde çok amaçlı bir eğitim anlayışı benimsemiştir (Tezcan, 1985: 48).

1.2.Ahlak Kavramı

1.2.1. Ahlakın Tanımı, Kaynağı ve Amacı

Ahlak kavramının binlerce yıldan beri birçok tanımı yapılmıştır, aslında bu tanımların her biri aynı düşüncenin farklı şekillerde ifade edilmesidir. Genel olarak ele almak gerekirse Ahlak, “insanın başka varlıklarla belirli normlar dâhilinde gerçekleşen ilişkiler toplamını, insanın bu ilişkileriyle, bu varlıklara yönelen eylemlerini düzenleyip anlamlandıran norm, ilke, kural ve değerlerin bütünüdür” (Cevizci, 2008: 3). Ahlak konusu gereği ve bir sosyal bilim dalı olarak, toplum içinde oluşmuş örf ve adetlerin, değer yargılarının normların ve kuralların oluşturduğu sistemi inceler. “İyi ve kötünün ayırt edilmesi, doğru ve yanlışın belirlenmesi, insanlar tarafından yapılması ve yapılmaması beklenen davranışların tespit edilmesi” gibi konular ahlak biliminin incelediği başlıca konuları oluşturmaktadır (Aktan, 2004: 14).

Emile Durkheim, ahlak ilminin de öteki ilimler gibi ahlak vakalarını müşahede, tasvir, tasnif etmek ve onları açıklayan kanunları araştırmakla uğraştığını ifade eder. Durkheim'e göre; "ahlakın rolü ilk olarak hareketi tayin etmek, sabitleştirmek ve ferdin keyfi arzusundan kurtarmaktır; böylece hareketi kaideye bağlamak, düzene koymak, ahlakın temel fonksiyonlarından biridir". Durkheim ahlakın amacını bu şekilde ortaya koyarken bu amacın gerçekleşme koşulunu da şu şekilde özetler: "Hareketlerimize belirli bir şekil ve istikamet vermek, ancak değişmez alışkanlıklarla mümkündür; o halde ahlak ilk olarak bir takım kolektif alışkanlıklar meydana getirmelidir" (Durkheim, 1986: XXVII).

Ahlakın kaynağı konusunda literatüre bakıldığında; Ahlakın dinden (teolojik görüş), akıldan (rasyonalist görüş) ve kamu vicdanından (cemiyet) kaynaklandığı yönünde üç yaygın görüşün bulunduğu görülmektedir. Bunlar;

a) Dünyada, ahlak kurallarının temel kaynaklarından birinin "din" olduğu genel kabul görmüş bir olgudur. Dinler, tanrıdan aldıkları güçle "ahlaklı insan" profilini ortaya koymuş ve yaşam kurallarını belirlemiş, buna uygun yaşamının mükâfatı ile uymamanın cezasını insanlara duyurmuşlardır. Buna bağlı olarak, ilk toplumlarda sosyal hayat, dinin koymuş olduğu emir ve yasaklara göre düzenlenmiş, insanların hareketlerini iyi-kötü olarak belirleyen ve toplumu birleştiren, dini değerler olmuştur (Topçu, 2005: 84). Dine dayalı ahlak anlayışı, kutsal kitaplarda ve diğer dini kaynaklarda yer alan kuralları, yere ve zamana göre değişmeksizin itaat edilmesi gereken buyruklar olarak görür. Bu görüşü savunanlar, dini ahlakın insanlarda manevi disiplin sağlayacağını ve böylelikle insanların iyiye, doğruya ulaşacağını belirtirler (Aktan, 2004: 30-31).

b) Akla dayalı ahlak anlayışına göre, ahlaklı davranış, akla dayanılarak ortaya konan kurallara göre hareket etmektir (Pazarlı, 1980: 131). Ahlakı dinden bağımsız şekilde ele alan düşünürler, bu ahlak sistemine "laik ahlak" veya "din dışı ahlak" adını vermişlerdir. Bu görüşü savunanlar, insanın dini inançları olmadan da ahlaki değer yargılarını benimseyeceğini ve bunlara uygun hareket edeceğini ileri sürerler (Aktan, 2004: 30-31).

c) Ahlak kurallarının bir diğer kaynağı, kamu vicdanıdır. Her ne kadar dinler, kamu vicdanının oluşmasında ve yerleşmesinde rol oynasa da toplumun yaşadığı deneyimler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan örf ve adetler kamu vicdanının

oluşmasında büyük öneme sahiptirler (Serter, 1997:125). İnsanlar sahip oldukları vicdan sayesinde iyi ile kötüyü ayırt edebilir ve yetiye dayanarak bir davranışın iyi, ahlaklıca; bir diğerinin ise kötü, ahlaksızca olduğuna karar verir. Ancak bu hükümleri insanlar kendi bireysel vicdanlarından ziyade içinde yaşadıkları toplumda geçerli olan kamu vicdanından hareketle verirler (Topçu, 2005: 128). Çünkü ahlak doğası gereği bireysel değil kolektif menfaati esas alır.

Literatürde Etik (ethics) ile ahlak (morality) kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılmakla birlikte bu iki kavram farklı anlamlar ifade etmektedir. Literatürdeki bu kullanımın, ahlak kavramının, hem “morality” hem de “ethics” anlamlarına karşılık gelmesinden kaynaklandığını ifade eden Arslan (2005: 5), morality ile ethics arasında bir ayırım yapmak gerekirse, morality karşılığında ahlak, ethics karşılığında ise ahlak bilim veya ahlak felsefesi terimleri kullanılabileceğini belirtmektedir (Arslan, 2005: 5).

Ancak her ne kadar birçok düşünür, ahlak ve etik kavramlarını birbiri yerine kullanmakta sakınca görmez ise de genel eğilim bu iki kavramın birbirinden farklı olduğu doğrultusundadır. Örneğin Aydoğan (2018: 104), Arslan’ının (2005:3) aksine ahlak kavramının İngilizce kavram olan “moral” kavramının karşılığı olmadığı gibi bu kavramdan türetilen “etik” kavramının da ahlak felsefesi ya da ahlak bilimi olmadığını ifade eder. Hatta Aydoğan (2018. 104)’a göre; etiğin ahlak felsefesi olarak konumlandırılması ahlakın değerini düşürmekte, etiğin ahlaktan daha yüce ve geniş bir anlama sahip olduğu gibi bir algı yaratmaktadır. Bununla birlikte etik ve ahlak arasındaki ilişkiyi-benzerlik ya da farklılığı-ortaya çıkarmak üzere yapılan araştırmalar, ahlakın daha ulusal etiğin ise evrensel nitelik gösterdiğini belirtmektedir.

Ahlak “hulk” kelimesinin çoğulu olup din, tabiat, huy ve karakter gibi anlamların hepsini dolasıyla da bunların oluşturduğu kültürü ve bu kültüre uygun gelişme ve değişimleri de kapsar. Bu nedenle ahlak ve etik, ontolojik ve etimolojik olarak birbirinden farklı kavramlardır. Bu çerçevede bakıldığında Türkiye’de bir şeyin etik olup olmamasından ziyade ahlaki olup olmaması söz konusu olmalıdır. Benzer şekilde, eğitim sisteminde etik kurulundan değil ahlak kurulundan; etik ilkelere değil ahlaki ilkelere söz edilmelidir. Bununla birlikte, öğretmenin uyması gereken etik davranışlardan ziyade ahlaki davranışlar ve öğrencilerin etik

sorumluluklarından ziyade ahlaki sorumluluklar mevzu bahis olmalıdır. Aydoğan'ın (2018: 105) vurguladığı gibi “batılı olmayan bizim gibi ülkelerde değer eğitiminin başarısız olmasının nedenlerinden biri, değerleri dinden, kültürden ve çağdan süzülen ahlakın bir uzantısı olarak görmemektir; etik gibi rasyonel bir düşüncenin uzantısı olarak algılamaktan ve böyle öğretmekten ileri gelir.”

1.2.2. Ahlak Kuralları

İnsanların bir arada yaşayabilmesi için toplum düzenini sağlayacak kurallara ihtiyaç vardır. Kurallara ihtiyaç duymak, baskı altına alınmak ya da özgürlüklerin kısıtlanması anlamına gelmez. Tam tersine toplumdaki herkesin özgürlükten yararlanabilmesi için pratiğin düzenlenmesini ifade eder. Ahlaki özgürlük anlamındaki özgürlük, insanların kendilerine kurallar koyması ve bu özgürlüğün korunması adına kendi koydukları kurallara uyması demektir. Bu kurallara kendileri bağlı kaldığında kuralların bağlayıcı olduğu görülür ve böylelikle ahlak oluşur (Pieper, 1999: 19). Ahlak Kuralları da toplum düzenini sağlamaya yönelik, toplumda iyilik ve kötülük kavramlarına karşılık gelen değer yargılarına istinaden yapılması veya yapılmaması gereken davranışları içeren kurallardır (Gözübüyük, 2002: 11).

Ahlak kuralları, gözlem, deney gibi yöntemlerle kanıtlanabilen hükümlerden veya kesinliği sabit matematiksel hükümlerden farklı niteliklere sahip hükümler içermektedir. Bu nitelikler şu şekilde sıralanabilir (Pazarlı, 1980: 43):

a) Ahlak kuralları olması lazım gelen bir şeyi bildirirler. Bunlar bir toplum içinde yaşayan kişilerin birbirlerine karşı davranışlarını düzenleyen, nasıl hareket etmeleri lazım geldiğini bildiren pratik kurallardır. “Hırsızlık kötüdür” ahlaki hükmü bir isteği bildirir. Bu hüküm “Hırsızlık yapma” şeklindeki bir emirden ibarettir. Bu emir yapılması gereken bir hareketi bildirir. O halde ahlaki kurallar aslında şekil değiştirmiş birer emirden, yapılması istenen davranışlardan ibarettir.

b) Ahlaki hükümler, objektif bir temele dayanmayıp sübjektif-duygusal mahiyettedir. Bu hükümler birer emir mahiyetinde olduğundan ya istenilen şeyi, yani iyiyi gerçekleştirmeye yöneliktir ya da istenmeyen bir şeye, kötüye engel olmak amacındadır. İyi beğenilir mükâfatlandırılır, kötü yerilir cezalandırılır. Bunlar toplumun tepkileridir ve değer hükümlerine dayanır. Değer hükümleri de bir olayı

tasvir etmez, beğenme veya beğenmeme, haklılık veya haksızlık gibi sübjektif mahiyettedir.

c) Ahlak kuralları, kendilerine uygun hareket yapılırsa sonucun iyi, yapılmazsa sonucun kötü olacağı hükümlerine dayanır. Ahlaki hükmün gerçekliği başka birtakım hükümlerin gerçekliğine, o da daha başka hükümlerin gerçekliğine dayanır.

d) Ahlak, değer hükümleri verdiği için hükümleri ispatlanamaz. Ahlak normatif bir ilim olarak tarif edilmiştir. Yani insanlara yol gösteren kurallardan fiil ve hareketlerden, yapılması lazım gelen davranışlardan bahseden bilimdir. Fizik, kimya gibi pozitif ilimler ise kanunlar koyarlar. Bu kanunlar doğrudur ve doğrulukları da her zaman ispat edilebilir. Bunda kimsenin şüphesi yoktur. Ahlaki hükümler ise böyle değildir.

e) Ahlaki kurallar, değer hükümlerinden ibaret olduklarından bu kurallar topluma ve zamana göre değişebilir. Bu kurallara uymak fertlerin iradesine tabidir. Ahlak, bir kurallar topluluğu olması sebebiyle bir ilimdir ancak gerçek kanunları olan pozitif bir ilim değildir.

Yukarıda bahsi geçen niteliklere sahip ahlaki hükümler, adalet, merhamet, ödev gibi evrensel olarak kabul edilen birtakım ilkelerden yola çıkarak ortaya konmaktadır (Topçu, 2005: 84). Ahlak kurallarının genel kabul görmüş olanları şu şekilde sıralanabilir: Dürüstlük, Doğruluk, Söz Tutmak, Sadakat, Adalet, Başkalarına Yardım Etmek, Başkalarına Saygı Göstermek, Vatandaşlık Sorumluluğuna Sahip Olma, Mükemmeliyeti Aramak, Sorumluluk, Genel kabul görmüş ahlaka aykırı bazı davranışlar ise şöyle sıralanabilir: Yalan Söylemek, Hırsızlık Yapmak, Kıskançlık, Kin, Gurur ve Kibir, Tamahkârlık, Cimrilik (Kirel, 2000: 56-58).

Her ne kadar toplumlar, içinde yaşayan bireyleri zaman içerisinde oluşmuş ve kabul görmüş ahlak kurallarına uymaya zorlasalar da ahlak kuralları ihlal edilmektedir. Ahlak kurallarını neden ihlal edildiği sorusuna dört başlık altında cevap verilebilir (Demir, 2003: 84-89);

- Hukuk kuralları, din kuralları veya ahlak kuralları fark etmeksizin tüm kurallar, sonuçları itibarıyla o kurala taraf olan kişileri aynı ölçüde etkilemez. Aynı şekilde hiçbir kural, taraf olan kişilere aynı değerinde yarar sağlamaz.

- Kimi durumlarda ahlaki değerlere uygun davranmak kısa dönemde kişinin aleyhine olabilirken, uzun dönemde lehine olabilir. Eğer kısa dönem kazancı uzun dönem kazancından yüksekse bireyin ahlaki değerleri çiğneme eğilimi artacaktır.
- Ahlaka aykırı davranış göstermenin dışsal ve içsel maliyetinin düşük olması ahlak kurallarının ihlal edilmesine neden olmaktadır. Dışsal maliyet, kurallara uyulmamasından dolayı ortaya çıkan maliyetlerdir. Bireyin ahlak normlarına uygun davranmaması, topluluktan dışlanmasına meşru zemin hazırlar. İçsel maliyet ise ahlak normunun içselleşmesi halinde ona uymamanın getirdiğı suçluluk duygusudur. Bu duygu kişilerin iç gerilim hissetmesine neden olur.
- Ahlak kuralları bireyin, kendi yararına olamasa da, hem içsel hem de dışsal maliyetini düşünerek uymasını sağlayan kurallardır. Ancak bireye sadece maliyet yükleyen bir ahlak kuralına da kişinin uzun süre uyması, mümkün görünmemektedir. Bu durum çok sayıda kişi için geçerli ise ahlak kuralının çiğnemesi de kolaylaşmaktadır.

1.2.3. Ahlakın Tesis Edilmesi

Toplumda bireylerin ahlak kurallarına uyması için bazı yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu yaptırımlar, kurallara uymama sonucunda kişilerin karşılaşacakları maliyetlerdir. Yaptırımlar, İçsel yaptırımlar ve dışsal yaptırımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kişinin benliğinde oluşan sevinç veya vicdan azabı gibi yaptırımlar içsel yaptırımlardır. Sosyal ve hukuki yaptırımlar ise dışsal yaptırımlardır. Dışlama, küçümseme, ayıplama gibi yaptırımlar sosyal yaptırımlara örnek verilebilir. Hukuki yaptırımlar ise kanunun öngördüğü cezai yaptırımlardır (Topçu, 2005: 180). Hukuk kurallarına uymayan kişiler hukuki bir yaptırım, müeyyide ile karşılaşmaktadırlar. Buna karşılık, ahlak kurallarına uymayan kişiler sadece kamuoyu tarafından hoş görülmez. Başka bir deyişle ahlak kurallarına uymayan kişilere, hukuk ve ahlak kuralları çakışmıyorsa, kamu gücü aracılığıyla herhangi bir yaptırım uygulanamaz (Gözübüyük, 2002: 8). Bu durumda, ahlak kurallarının uygulanabilir hale gelmesi, ahlakın tesis edilmesi için başka kuvvetlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Ahlakın tesis edilmesi için, akla dayalı ahlakı savunanların tanıdığı yaptırıcı kuvvet, vicdan azabıdır. Dine dayalı ahlakı savunanların tanıdığı yaptırıcı kuvvet ise, dinin buyurduğu günah ve sevaplardır. Sosyal ahlakın yaptırıcı kuvveti ise bireyin içinde yaşadığı ve sürekli etkileşim içinde olduğu kamuoyudur (Topçu, 2005: 180).

Bir toplumda ahlakın tesis edilmesi için toplumu oluşturan tüm bireylerin ve kurumların ahlaki değerlere uygun davranması gerekir. Başka bir deyişle ahlakın “bütünsel” olarak tesis edilmesi gereklidir. Toplam ahlak felsefesi olarak adlandırılan bu görüşe göre; “sosyal düzen içerisinde tüm toplumsal yapı ve katmanlarda ve aynı zamanda toplumu oluşturan tüm birey ve kurumların davranış, tutum, karar ve tercihlerinde bütünsel olarak ahlaki kuralların ve kurumların varlığı gereklidir” (Aktan, 2011: 72).

Aktan’a (2011: 66) göre, temiz toplum ya da ahlaki toplum düzeni oluşturmak için başlıca şu alanlarda ahlakın tesis edilmesi şarttır:

- En başta toplumu oluşturan ailelerin ve bu ailede yetişen bireylerin ahlaklı olması gerekir.
- Toplumun yönetildiği siyasal sistem ve aynı zamanda ekonomik sistemin ahlaki olması gerekir.
- Toplumda mevcut tüm organizasyonların (kamusal organizasyonlar, özel organizasyonlar ve gönüllü organizasyonlar) ahlaki ilke ve standartlar dâhilinde faaliyette bulunmaları gerekir.
- Toplumda mevcut tüm mesleklerde (ticaret, sanayi ve hizmet sektöründeki tüm meslekler vs.) mesleğini icra eden kişilerin ahlaka uygun davranmaları gerekir.
- Toplumu oluşturan tüm bireylerin ve kurumların ödev ve sorumluluk ahlakına uygun hareket etmeleri gerekir.

Temiz Toplum (Ahlaki Toplum) için sosyal yapının sadece bir alanında veya birkaç alanında ahlakı tesis etmenin yeterli olmadığını ifade eden Aktan (2011: 67), sosyal yapı içindeki bazı kurumlarda ahlaki yozlaşma söz konusu ise, diğer alanlara da yayılma tehlikesi olduğunu belirtir. Bu nedenle, toplumu oluşturan tüm birey, meslek ve kurumlarda ahlakı tesis etmek önem arz etmektedir.

Ahlak, çok yönlü ve boyutlu bir kavramdır. Ahlakın ekonomik, sosyal, siyasal ve ekolojik olmak üzere dört ayrı boyutundan ve alt ahlak alanlarından söz edebilir. Bunlar (Aktan, 2011: 71);

a- Ekonomik Ahlak

- Liderlik ve yönetim ahlakı
- Üretici ahlakı (firma ahlakı)
- Tüketici ahlakı
- İşçi ahlakı

b- Sosyal Ahlak

- Birey ahlakı
- Aile ahlakı
- Toplum ahlakı

c- Ekolojik Ahlak

- Doğayı koruma
- Çevreyi kirletmeme

d- Siyasal Ahlak

- Liderlik ve yönetim ahlakı
- Siyasetçi ahlakı
- Bürokrasi ahlakı
- Çıkar ve baskı
- Seçme ahlakı

1.3.Eğitim ve Ahlak

Ahlâk ile eğitim arasında karşılıklı, yakın, ayrılmaz çok sıkı bir bağ bulunmaktadır. Eğitimin amacı kişinin davranışlarını toplumsal açıdan değer taşıyan yöne doğru yöneltme etkinliklerinin tümüdür. Toplumun sahip olduğu ahlaki değerler ve bu değerlere bağlı tutum ve davranışlar yetişmekte olan genç nesillere eğitim vasıtasıyla aktarılabilir (Tezcan, 1985: 66). Ahlâk kuralları doğuştan

kazanılan değil sonradan kazanılan değerlerdir. Çocuk doğduktan sonra, çevresiyle girdiği etkileşim sonucunda ahlâk kurallarını önce sezer, daha sonraları da anlamaya ve uygulamaya çalışır. Bu süreç eğitimle gerçekleşir. Başka bir deyişle çocuğun ahlâk kurallarına uyması eğitim sonucu gerçekleşir (Binbaşoğlu, 2000: 221).

Günümüz modern toplumlarında verilen eğitimlerde, bireylerin meslek sahibi olmaları birincil hedeftir. Özellikle sanayileşmiş Batı toplumlarında Aydınlanma dönemi olarak adlandırılan dönemden itibaren eğitimin paradigması, insana bilgi ve beceri kazandırma olarak sınırlandırılmış (Aydoğan, 2018: 4), eğitimin ahlaki bir faaliyet; insanları kültürüne uygun güzel ahlak sahibi yapmak demek olduğu (Aydoğan, 2018: 31) göz ardı edilmiştir. Oysa eğitimin ana hedefi, her şeyin var olma sebebi olan insanın gerek ahlaki gerekse bilgi ve beceri olarak gelişimini sağlamaktır.

Gelişmiş model toplumlarda kültürel, sosyal, ahlaki değerler eğitimle ilgili tartışılan konular arasında yer almaktadır. Örneğin, ABD’de daha çok karakter eğitimi, Avustralya’da değerler eğitimi, kıta Avrupa’sında moral eğitim, ahlaki eğitim başlıkları altında gündeme gelen bu konu, Türkiye’de de son yıllarda değerler eğitim olarak gündeme gelmeye başlamıştır (Şişman, 2015: 50-51).

Son yıllarda sosyal sorumluluk projeleri müfredatlarda yer almaya başlamıştır. Ancak sosyal sorumluluk bilinci aileden başlayarak okul öncesi eğitimden itibaren çocuklara kazandırılması gereken bir bilinçtir. Dolayısıyla bunlar tek başına sosyal sorumluluk bilinci yüksek bir toplum oluşturmak için yeterli değildir. Toplumda yaşanan ahlaki sorunların bütünü eğitimden, eğitimciler tarafından, öğretmenler tarafından, okul tarafından çözümlenmesini beklemek de yanlış bir düşüncedir (Şişman, 2015: 51). Başka bir deyişle toplumu oluşturan herkes, herkes için bir rol modeli olmak durumundadır. Böylelikle tüm toplumda ahlaki değerler yerleşir ve ahlaki bir toplum oluşmuş olur.

İslam düşünürü olan İbn Miskeveyh eğitim ve ahlak ilişkisini şu şekilde ifade eder; “İnsanlar, ahlaki özellikler bakımından aynı düzeyde değildirler. Bazısı iyi, bazısı kötü, bazısı uysal ve bazısı da öfkeli. Bu niteliklere sahip olanların arasında, sayısız mertebelerde kişiler vardır. Doğuştan getirdikleri öfke, zevk, hırçınlık, açgözlülük ve benzeri kötü huyları ihmal edilip, eğitilmemiş her insan, mevcut hali

üzerine büyür, ömrü boyunca da bu durumunu korur” (Miskeveyh, 1983 akt. Marçıl, 2012: 19).

Bireyler arasındaki ahlaki olgunluk farklılıklarını ise, eğitim yoluyla azaltmak mümkündür. Ahlaki açıdan daha üst bir düzeye geçme konusunda güdülenebilen bireyler, toplumda yerleşik olan ahlaki kural ve ilkeler doğrultusunda eğitim aldıkları takdirde, daha üst düzeyde ahlaki değerleri tanımlayabilme imkânı sahip olacaklardır (Çileli, 1986: 114).

Birey, yedi yaşına kadar ailesinde edindiği değerler ve alışkanlıklar ile okul hayatına başlar. Okulda ortamında ise her gün yeni ve farklı şeyler öğrenerek değişik özellikler kazanır ve gelişir. Okullarda farklı alanlarda bilgiler edinen çocuklar ve gençler aynı zamanda birçok deneyimler kazanırlar. Bir gruba uyum sağlamayı, başkalarının düşüncelerine ve haklarına saygı göstermeyi öğrenirler. Okulun sosyal atmosferi, sahip olduğu ve uyguladığı ahlaki değerler çocuğun ahlak gelişimini etkiler. Bu alanda yapılan araştırmalar, bireyin içinde bulunduğu ortamın ahlaki yapısının iyi olması, ahlak gelişimi için olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır(Çileli, 1986: 114)

Okullarda, toplumda yerleşmiş olan ahlaki değerleri öğrencilere öğretmek ve uygulamalarını sağlamak amacıyla, müfredata ahlak dersleri konulmuştur. Ahlak eğitiminin amacı, ahlaklı bireyler yetiştirmektir (Erdem, 2006: 134). Kohlberg'e göre ahlak eğitiminin amacı ise, bireyi ahlaki olarak üst evrelere taşımaktır. Böyle bir eğitimin, belirli bir dersin içeriği olmasından çok, tüm okulları ve genel olarak eğitim sistemini kapsayan bir özelliği olması gerekir (Çileli, 1986: 114). Başarılı bir ahlak eğitimi için ayrıca, küreselleşmenin getirmiş olduğu toplumsal yapıdaki gelişme ve değişmelere paralel olarak eğitim programlarının yeniden ele alınması ve değerlendirilmesi gereklidir. Çünkü eğitim aracılığıyla toplumsal ve ahlaki değerleri içselleştiren yeni nesiller, bu değerlere süreklilik ve esneklik kazandırmak suretiyle zaman içerisinde çağın koşullarına uygun ve geleceğe dönük yeni değerler üreteceklerdir (Varış, 1988:5).

Görüldüğü üzere ahlak ve eğitim iç içe geçmiş konulardır. Her ikisinin de ortak noktası insan ve insanın duygu, düşünce ve davranışlarıdır. Ahlak iyiyi ve kötüyü tanımlarken eğitim, neyin iyi neyin kötü olduğunu öğretmeye çalışır. Bu

bağlamda ahlak, eğitimin amacı ve konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle ahlakın eğitim sürecinin her aşamasında var olduğunu ve olacağını söylemek mümkündür. Yukarıda vurgulanmaya çalışıldığı üzere eğitim ve bir alt grubu olan okullar, bireylerin ve buna paralel olarak toplumların ahlaki oluşumlarında önemli bir yere sahiptir. Okulun, okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve öğrencilerin ahlaki sorumlulukları ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

II. BÖLÜM

YÖNETİM VE AHLAK

2.1. Yönetim ve Eğitim Yönetimi

2.1.1. Yönetim Kavramı

Yönetim, bir grup insanın örgütlenerek birtakım amaçları gerçekleştirme çabası gösterdiği her durumda ve yerde yönetim söz konusu olmuştur. Amaçlanan şeyleri gerçekleştirmek için bir araya gelen insanlar arasında da yönetenler ve yönetilenler var olmuştur (Fişek, 1975: 57-58). Bu bağlamda, hayatın her aşamasında yönetimin mevcut olduğu ifade edilebilmektedir. Bu yüzden yönetim kavramının örgütün amaçlarına ve yönetim biçimlerine göre birçok tanımı mevcuttur.

Yönetim, örgütü saptanan amaçlara ulaştırma ve amaçlarına uygun biçimde yaşatma, insan ve madde kaynaklarını sağlama ve kullanma, belirlenen politika ve kararları uygulama, işlerin yapılmasını sağlama, örgütün çalışmalarını izleme, denetleme ve geliştirme bilim ve sanattır. Yönetimin bir bilim olarak ifade edilmesi, ifa edilme sürecinde ilke, kural ve teknik gibi birimlerin varlığına dayanmaktadır. Ayrıca yöneticinin sahip olması gereken isteklilik, ilgi, algı ve beceriler gibi özelliklerin bulunmasından dolayı yönetim sanat olarak da ifade edilmektedir (Taymaz, 2003: 20).

Başaran'a göre (1989:14) yönetim; "örgütte, önceden belirlemiş amaçları gerçekleştirecek işleri yapmak için bir araya getirilen insanları örgütleyip eşgüdümleyerek eyleme geçirme sürecidir". Başaran (1989:14) bu tanımıyla, farklı yönetim tanımlarının kapsadığı üç ortak noktayı belirtmektedir. Bunlar:

- 1-Gerçekleştirilecek amaç ya da amaçların olması,
- 2-Bu amacı gerçekleştirecek insanların örgütlenmesi,
- 3-İş bölümü ile dağılan insan gücünün bütünleştirilmesi.

Yönetimin bir süreç olduğu ile ilgili görüşe göre ise yönetim; “örgüt amaçlarının gerçekleştirilmesi için sorun çözme, planlama, örgütleme, koordinasyon ve değerlendirme gibi fonksiyonlara ilişkin ilke, kavram, teori, model ve tekniklerin sistematik ve bilinçli bir şekilde uygulanmasıyla ilgili faaliyetlerin tümüdür” (Erdoğan, 2000: 9).

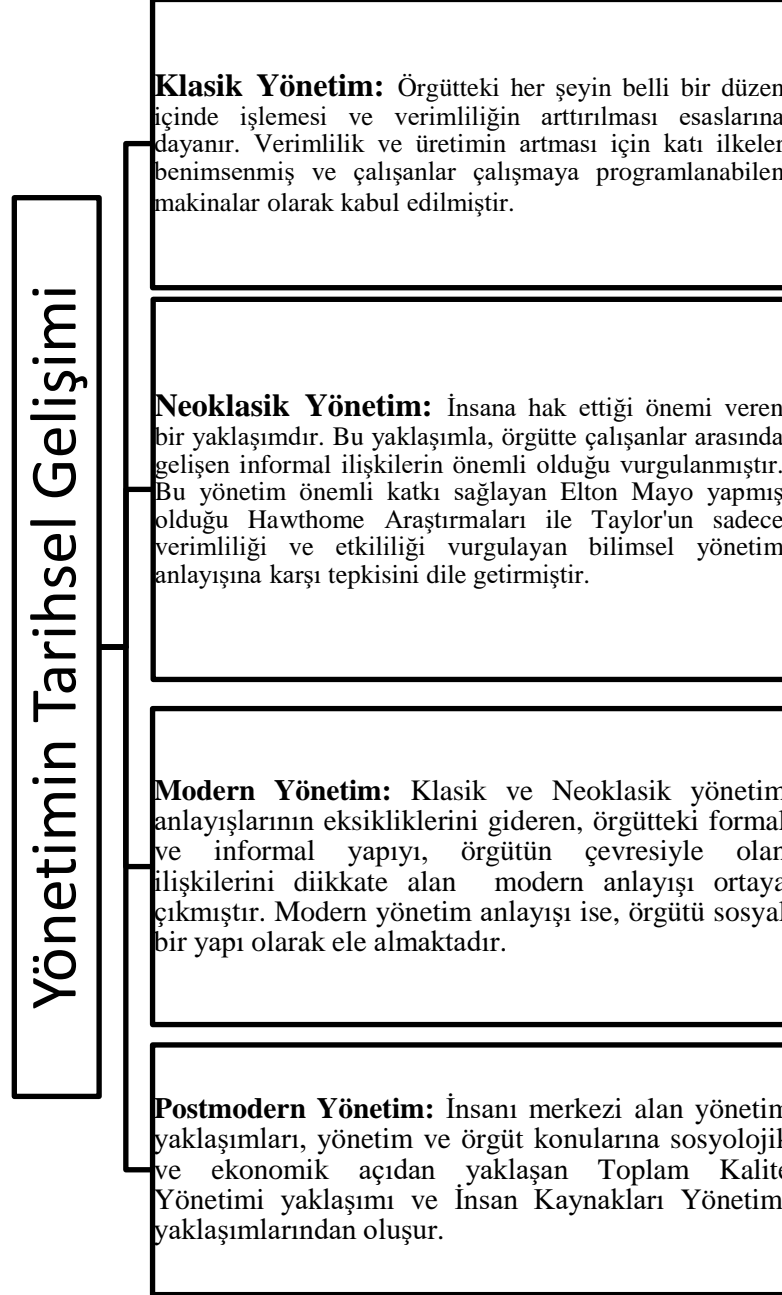
Yönetim sürecini, planlama, örgütleme, koordinasyon, yöneltme ve denetim/değerlendirme olarak beş grupta toplayan H.Fayol’e ek olarak, sonraki yönetim bilimciler, kadrolama, iletişim, etkileme ve karar verme süreçlerini de eklemişlerdir (Özgan ve Kalman, 2013: 115).

Şekil-1: Yönetim Süreçleri (Kaynak:Özgan ve Kalman (2013: 115))

Tarihsel açıdan yönetim biliminin gelişimi incelendiğinde, ilk çalışmaların çoğunlukla Frederick W. Taylor ve onun bilimsel yönetim anlayışına dayandığı, zaman içerisinde ise işin yapısından, çevreye uyum ve farklılık yaratmaya doğru çevrildiği görülmektedir. Yönetim biliminin bir disiplin olarak tarihsel gelişimi, “klasik yönetim yaklaşımı”, “neoklasik yönetim yaklaşımı”, “modern yönetim

yaklaşımı” ve “postmodern yönetim yaklaşımı” olmak üzere (şekil 2) dört ana grupta incelenmektedir (Özgan ve Kalman, 2013: 113).

Şekil-2: Yönetimin Tarihsel Gelişimi (Kaynak: Özgan ve Kalman (2013: 113))

Klasik yönetim yaklaşımı, 19. yüzyılın son dönemleri ile 20. yüzyılın başlarında sanayi devrimine dayalı olarak gelişen bir yaklaşımdır. Klasik kuramı belirleyen üç büyük düşünce hareketi vardır. 1. Taylor'un “Bilimsel Yönetim”i, 2. Fayol'un “Genel Yönetim”i, 3. Weber'in “Bürokratik Yönetim” i. Bu yaklaşımlar temel olarak örgütleri mekanik ve rasyonel sistemler olarak ele almış ve yönetimi

ekonomik etkinlik ölçütüne göre değerlendirmiştir. Neoklasik yönetim yaklaşımı ise psikolojik kuram olarak da adlandırılan ve klasik yönetim yaklaşımının antitezi olarak büyük bunalım yıllarında ortaya çıkan yaklaşımdır. Bu yaklaşım, “İnsan İlişkileri” (Elton Mayo) ve “Yönetimsel Davranış” yaklaşımları üzerine odaklanmıştır. Bu yaklaşım örgütleri organik ve doğal sistemler ele aldığından, yönetimi ise kurumsal etkililik ve ekonomik etkinlik ölçütlerine göre değerlendirdiğinden, gerçekten insana nasıl bir değer verdiği tartışma konusudur. İkinci Dünya Savaşını izleyen 1950’li yılların sonlarından itibaren, kuramcılar gerek bilimsel yönetim ve gerekse insan ilişkileri yaklaşımlarının önerilerine eleştirel yaklaşımlar, araştırmalarına yeni yön vermeye başlamışlar ve modern yönetim yaklaşımını geliştirmişlerdir. Modern yönetim kuramlarının hepsi de sentezci bir niteliğe sahiptirler. Bu nedenle Çağdaş Sentez Kuramı olarak da adlandırılmaktadır. Modern kuramlar bağdaşık bir düşünce sistemine sahip değildirler. Bununla beraber, modern yönetim araştırmalarıyla ilgili çalışmalar genel olarak sistem ve durumsallık yaklaşımları kapsamında ele alınmıştır. Günümüzde ise insanı merkez alan Postmodern yaklaşımlar öne çıkmaktadır (Balcı, 1991: 1).

Yukarıda sıralanan yönetim analizlerinin, genel insanlık tarihi analizi ile yapılan analizlerden farklı olarak sadece ekonomik temeller baz alınarak, başka bir deyişle, kapitalizm mantığıyla yapılmasının sorunlu bir yaklaşım olduğunu dile getiren Aydoğan (2015:130), ekonomi temelli açıklamaların haklılık paylarının olmakla birlikte yönetimin zorunluluğunun tek geçerli nedeninin ekonomi olamayacağını ifade etmektedir. Aydoğan’a göre; insanın maddi anlamda kaydettiği yenilikler baz alınarak yapılan yönetimin tarihsel analizi eksik kalacaktır. Çünkü, insan tarihi ve bu tarihte oluşan ve günümüzde oldukça kompleks hale gelen tüm bilim dalları ile yönetim karşılıklı etkileşim halinde olmuştur (Aydoğan, 2015: 133).

2.1.2. Eğitim Yönetimi

Eğitim yönetimi kamu yönetimin özel bir alanıdır. Eğitim yönetiminin diğer sistemlerden farklılık göstermesi insan kavramıyla ilgili olmasından kaynaklanır. Başka bir deyişle, eğitim örgütlerinin girdisi, işleyeni ve çıktısı insandır. Yani insan eğitim örgütlerinin merkezindedir. Dolayısıyla bu farklılık yönetim alanında da kendini göstermektedir (Taymaz, 2003: 22).Eğitim örgütleri önceden belirlenmiş

amaçlar doğrultusunda belirlenen hedeflere ulaşmak için öğrencilerin bilgi, tutum ve davranış kazandırmak için özel olarak düzenlenmiş kurumlardır (Özgan ve Kalman, 2013: 117).Eğitim yönetimine bakıldığında genel yönetime paralel bir gelişme gösterdiği, eğitim yönetimi kuram ve araştırmalarına yukarıda sözü edilen yönetim kuramların yön verdiği görülmektedir (Balcı, 1991: 735).

Eğitim yönetimi alanı ile ilgili ilkeleri, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde sanayi ve ticarete uygulanan yönetim ilkelerinden oluşturulmuştur. Teori gelişimi ise, genel olarak eğitim ortamlarında endüstriyel modellerinin uygulamasını kapsıyordu. Oysa eğitim yönetiminin temel amacı eğitim örgütlerini, eğitim politikaları ve örgüt amaçlarına paralel olarak verimli kılmak, yaşatmak ya da etkili bir biçimde işler halde tutmaktır. Bu dönemdeki eğitim örgütlerinin ussal, bürokratik ve amaca dönük olarak şekillendirilmeleri klasik yönetim anlayışının yansıması olarak değerlendirilebilmiştir (Şahin Fırat, 2006: 42). Dolayısıyla klasiklerin, verimi ve işi ön planda tutan yaklaşımı eğitim örgütlerinin de bu kuramların etkisi altında üretici yetiştiren eğitim anlayışına geçmesine ve eğitime yatırım olarak bakılmaya başlanmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak, klasik yönetim teorisinin, okulun yapı, amaç ve işlevlerini de etkilediği ifade edilebilmektedir. Eğitim yönetimi uygulamalarında genel olarak bürokrasi yaklaşımı esas alınmıştır. Weber'in ideal bürokrasi yaklaşımı, okullarda katı uygulamalara yol açmış, bu uygulamalar ise birçok probleme neden olmuş, demokratik yönetim gereksinimini doğurmuştur. Benzer şekilde Fayol'un yönetim ilkeleri ve yönetim süreci kuramı da eğitime katkı sağlarken, emretme, sıkı denetim ilkelerinin okula uygulanması da çeşitli sorunlar doğurmuştur. Örgütlerdeki teknik boyut ve sorunlardan çok insani boyut ve sorunlarla ilgilenen insan ilişkileri yaklaşımı, eğitim örgütlerinde de liderlik, işbirliği, iletişim, etkileşim, informal örgüt, grup çatışmaları, karara katılma gibi konuları gündeme getirmiştir. İnsan ilişkileri yaklaşımları, okul yöneticilerinin rollerine ilişkin de farklı bakış açıları getirmiştir. İnsan ilişkileri yaklaşımı, insanı eğitimin merkezinde gören yaklaşımla büyük ölçüde örtüştüğünden, bireyi yaşama hazırlamanın ve sosyalleştirmenin, okulların temel amacı olarak kabul edilmesine katkı sağlamıştır. İnsan ilişkileri yaklaşımı aynı zamanda, okul içinde yönetici, öğretmen, öğrenci ve diğer çalışanların karşılıklı etkileşimi üzerinde yoğunlaşmıştır (Şişman, 2010).

Örgütü çevresi ile etkileşen açık bir sistem olarak gören ve buna bağlı olarak bütüncül bakış açısı sunan çağdaş kuramların temelindeki sistem yaklaşımı da eğitim örgütlerine yeni bakış açıları getirmiştir. Okulların bölüm, sınıf, yönetim, öğretmen, rol, statü gibi alt sistemler ile birlikte onu çevreleyen merkez örgüt, eğitim müdürlükleri, denetim örgütü gibi üst sistemlerin birbirleriyle uyumlu yönetimleri ile ancak başarı sağlayacağı savunulmuştur. Buna paralel olarak da okul yöneticilerinin, okul yönetiminde çevresel etki, beklenti, değişme ve gelişmeleri hesaba katmaları gereği gündeme gelmiştir (Şişman, 2010).

Çağdaş yönetim yaklaşımların etkisiyle, eğitim yönetiminde okul dışında yer alan ana-babalar, iş dünyası, politik örgütler ve diğer baskı grupları gibi çevresel faktörler önem kazanmıştır. Balcı (1991:742), Benno Sandler ve Thomas Wiggins'in eğitim örgütlerinin karmaşık niteliklerinin ve eğitim yönetimi kuramlarının mevcut statüsünün, eğitim yönetiminde çok boyutlu bir paradigmayı gerektiren yeni bir kuram geliştirmeyi gerektiğini savunduğunu dile getirmektedir. Buna göre, kimi eğitim örgütleri için en temel başarı ölçütü ekonomik etkinliktir ve diğer ölçütler onu tamamlar. Kimi eğitim örgütleri içinse, toplum içinde sahip oldukları politik rol daha önemlidir ve yönetimin başarı ölçütü de bu sorumluluktur. Kimi eğitim örgütleri için de başarı ölçütü, yönetimin pedagojik amaçlara ulaşmadaki etkililiğidir. Diğer eğitim örgütleri de başarı ölçütü olarak, bireylere bir insan, bir sosyal varlık olarak ele alınıp alınmadığını kabul edebilir. Bu açıdan yönetimin başarı ölçütü ilişkidir. Özetle, eğitim örgütlerinin amaç farklılığı çoklu paradigmayı gerektirmektedir (Şekil-4).

Şekil-3: Eğitim Yönetiminin Çoklu Paradigması (Kaynak: Balcı (1991:742))

Aydoğan (2015:133) ise, yönetim paradigmasının adalet, sevgi, birey-toplum dengesi, denetim, bürokrasi, yönetici özellikleri, yönetim meslek etiği olmak üzere yedi algıdan oluştuğunu ifade etmektedir. Bu algıların her biri diğerini etkilemekte ve bu nedenle bir bütün oluşturmaktadır. Aydoğan(2015:133)'a göre, eğitim yönetiminde de bu algılar geçerlidir. Ancak bu algılar ya da ilkelerin yanı sıra eğitim, sahip olduğu kendine has özellikleri ve ilkeleri ile kendi yönetim ilkelerini belirler. Buna göre eğitimin zellikleri:

- 1-Eğitimle toplumun kültürü gelecek kuşaklara aktarılır.
- 2-Eğitimle ocuklar sosyalleşir.
- 3-Eğitimle bireylere yeni fikirler öğretilir ve meslek sahibi olmaları için gerekli donanım sağlanır.
- 4-Eğitimle bireylerde bir düşünme biçimi ve ahlak oluşturulur.
- 5-Eğitimle bireylerin yetenekleri ortaya çıkarılır ve geliştirilir.
- 6-Eğitimle toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda çalışacak kişiler yetiştirilir.
- 7-Eğitimle insanların tümüne benzer fırsatlar sağlanır. Toplumsal eşitlik sağlanır.
- 8-Eğitimle teknoloji üretimi yapılır.
- 9-Eğitimle bireylere statü kazandırılır.
- 10-Eğitimle eř, arkadaş ve dost kazanılır.
- 11-Eğitimle bireylere huzurlu hayat sağlanır.
- 12-Eğitimle bireylerin olumsuz alışkanlıkları ortadan kaldırılır.

Eğitim yönetimin amacı, eğitimin bu özelliklerini ya da amaçlarını gerçekleştirmektir. Bu da yukarıda dile getirildiği üzere eğitim yönetimini diğer yönetimlerden ayıran özelliğinin, uğraş alanının insan olması olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda eğitim yönetimi bir ekonomi yönetiminden, bir şirket yönetiminden veyahut herhangi bir örgüt yönetiminden ayrılmaktadır (Aydoğan, 2015: 161-162). Bununla birlikte, diğer tüm örgütlerde olduğu gibi örgüt yapısı denildiğinde akla gelen, iş bölümü, uzmanlaşma, bölümlendirme, yetki ve sorumluluk, merkeziyetçi ya da yerinden yönetim, ast üst ilişkileri, kontrol alanı ve denetim gibi temel kavramlar eğitim örgütleri için de söz konusudur (şişman, 2013: 202-203).

Genel olarak eğitimle ilgili politikaların, alınan kararların kim tarafından hangi şekillerde ve nasıl uygulanacağı ile ilgilenen eğitim yöneticilerinin, örgütün tasarımını yaparken düşünmeleri gereken yedi önemli unsuru Lunenburg ve Ornstein aşağıdaki gibi şemalaştırmıştır (Lunenburg ve Ornstein, 2013: 28).

Tablo-1: Örgütün Yapısını Tasarlamak İçin Temel Tasarım Soruları ve Cevapları

Temel Tasarım Soruları	Cevabın Kaynağı
Faaliyetler ayrı işlere ne derece bölünmüştür?	Meslekî uzmanlaşma
Hangi temele dayandırılarak işler birlikte gruplandırılacaktır?	Bölümlendirme
Bireyler ve gruplar kime rapor edecekler?	Emir komuta zinciri
Yön ve kontrolü sağlayacak çerçeve nedir?	Yetki ve sorumluluk
Karar alma yetkisi nereye kadar uzanır?	Merkezileşme/Âdemi merkezileşme
Emir komuta zinciri içinde doğrudan ne tür bir yetki akışı vardır ve tavsiye biçiminde personele uzanan ne tür bir akış vardır?	Hiyerarşik yetki/ Danışma yetkisi
Bir yönetici etkili ve verimli bir şekilde kaç kişiyi yönetebilir?	Kontrol alanı

Kaynak: Lunenburg ve Ornstein (2013: 28).

2.2. Okul Yönetimi

Eğitim sisteminin en önemli alt sistemi olan okul gerek teşkilat yapısı gerekse işleyiş bakımından eğitim yönetiminin bağımlı bir değişkeni konumundadır. Bu

bakımdan okul, eğitim sisteminin işlevsel bir parçası, faaliyet alanlarını belirleyen ilk aşamadaki üretim amaçlı somut yapılanmasıdır (Açıklan, 1998: 1).

Eğitim sisteminin en önemli ögesi olan okul, eğitim sisteminin temelini de oluşturmaktadır. Bu nedenle okulun başarısı aynı zamanda eğitim sisteminin başarısıdır. Eğitim sistemi içerisinde okul işlevini tam olarak yerine getiremezse sistem bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Okulların başarısı okul yönetiminin başarısıyla doğru orantılı olduğundan okul yönetiminin eğitim sistemi içindeki rolünün önemi ve üzerinde durulması gereken bir konu olduğu tartışılmaz olmaktadır (Bayramoğlu, 2015:35).

Okul yönetimi, eğitim yönetimin alanının sınırlandırılmış hali olarak ifade edilir. Bu alanın sınırları genellikle eğitim sisteminin amaç ve yapısı tarafından belirlenmektedir (Taymaz, 2003: 55). Yönetimin eğitime uygulanmasından eğitim yönetimi meydana geldiği gibi, eğitim yönetiminin okula uygulanmasından da okul yönetimi meydana gelmektedir. Bu bakımdan okul, eğitim sisteminin en kritik ve en etkili alt sistemi olarak ifade edilebilmektedir. Okul yönetiminin görevi, okuldaki insan ve madde kaynaklarını en verimli şekilde kullanarak okulu amaçlarına uygun şekilde yaşatmaktır. Bununla birlikte, her örgütte olduğu gibi okulların da kendisini diğer örgütlerden ayıran kendine özgü özellikleri olduğu ve okul yönetiminde bu özelliklerin göz önünde bulundurulması gerektiği dikkate alınmalıdır (Bursalıoğlu, 2002: 5). Bu bağlamda okul örgütünün özellikleri ise şunlardır (Aydoğan, 2015:166; Keskinliç, 2011:8; Bıyık, 2014:15):

- 1- Okul örgütünün en önemli özelliği; üzerinde çalıştığı hammaddenin insan oluşudur. Bu nedenle okul örgütünün birey yönü kurum yönünden daha baskındır ve informal eğitim formal eğitim kadar önemlidir.
- 2- Okulda farklı birçok değer bulunur ve bu değerler kimi zaman birbiriyle çatışır. Okul bu çatışan değerleri uzlaştıran, toplumun sosyal, ekonomik ve politik değerleri arasındaki farklılıkları en aza indirerek bir denge kuran bir görevi ve yapısı vardır.
- 3- Okul örgütünün ürününü değerlendirmek oldukça güçtür. Okulun sunmuş olduğu öğrenim eylemini ve ürününü, bunların insanlar üzerindeki etkilerini, değişimlerini gözleyebilmek olanağı sınırlı olduğundan okulun

üretim hatalarının topluma girmiş olma olasılığı yüksektir. Üstelik bunları yenileştirme ve değiştirme olanağı da yoktur.

- 4- Okul, farklı birçok formal ve informal örgütlün yön verdiği ya da etkilediği bir örgüttür. Bu nedenle okula müdahale edenlerin sayısı fazladır.
- 5- Okul sosyal mirası aşıl原因 ve eylem gösteren bir örgüttür. Bu nedenle toplumun sosyal düzeninde gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır.
- 6- Okul, bürokratik bir örgüttür. Bu özellik, yarar grupları ve baskı gruplarına karşılık bir güvenlik sağlamakla birlikte, bürokratik işleyişten dolayı da kalıplaşma, rutinleşme, işlemezlilik gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir.
- 7- Her örgüt gibi okulun da kendine özgü bir kişiliği, başka bir deyişle, havası/iklimi vardır. Yöneticinin davranışları, gruplar ve kişiler arası ilişkilerin niteliği örgütün havasını olumlu ya da olumsuz etkiler bu da verimliliğe ya da verimsizliğe neden olur.
- 8- Okul örgütünün diğer bir önemli özelliği, diğer tüm örgütlere çıktı vermesidir. Mezunlar öğrenim almış oldukları alanlara göre piyasalara yerleşirler.

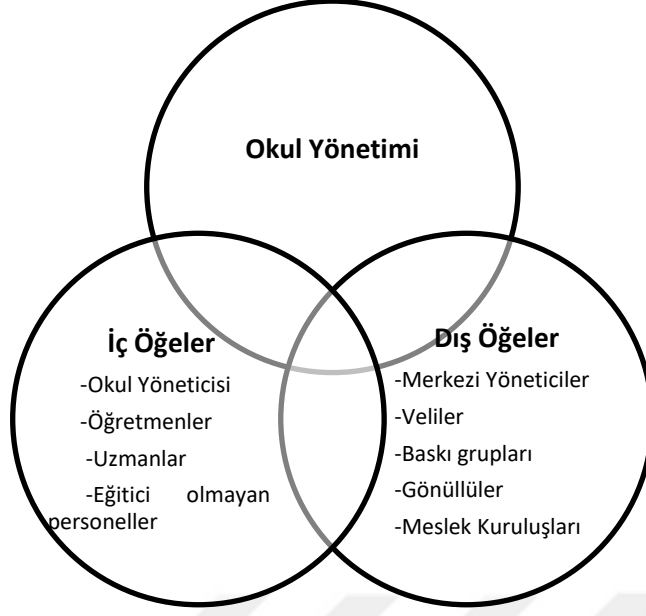
Okul yönetiminin insan ve madde kaynaklarını koordine ederek yönlendirmekten sorumlu olduğunu ifade eden Taymaz (1986:128), çeşitli kaynaklara dayanarak okul yönetiminin göz önünde bulundurması gereken hususları şöyle sıralamaktadır:

- 1- Okul yönetimi, okulun öncelikli amacının öğrencileri iyi bir vatandaş olarak yetiştirmek olduğunun bilincinde olmalı ve bu doğrultuda amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmalıdır.
- 2- Okul yönetimi, personelin görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemeli, çalışmalarını koordine etmelidir.
- 3- Okul yönetimi, yürürlükteki kanun hükümlerine uymakla birlikte, içinde bulunduğu toplumun geleneklerine de uymalıdır.
- 4- Okul yönetimi, ebeveyn ve öğrencilerle ilgili gerekli bilgileri sağlamalı, okul ve öğrencilerin geliştirilmesi için kullanılmalı, gizlilik kurallarına uymalıdır.

- 5- Okul yönetimi, okulun çalışma ve prestijini, kişisel kazanç veya bencil çıkar maksadıyla kullanmak isteyenlere karşı okulu korumalıdır.
- 6- Okul yönetimi, okulda görevli personel ve öğrencilerin iyiliğine çaba gösteren kuruluş ve bireyler dışında, okul dışından başvuranlara öğrenci hakkında bilgi verilmesini önlemelidir.
- 7- Okul yönetimi, personelin başarısını gözlemeli, değerlendirmeyi nesnel olarak yapmalı ve güven kazanmalıdır.
- 8- Okul yönetimi, yapılan her türlü başvuruyu dikkatle incelemeli, okul ve birey yararını sağlayacak işlemleri yerinde ve zamanında yapmalıdır.
- 9- Okul yönetimi, seçilmesinde ve alınmasında rol oynadığı okul kitapları, malzeme veya diğer okul servisleri için her türlü takdir, hediye ve ya lütuf kabulünden kaçınmalıdır.

2.2.1. Okul Yönetiminde Rol Oynayan Öğeler

Okul yönetiminde rol oynayan çeşitli öğeler vardır. Bunları iç ve dış öğeler olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. İç öğeler, okulun yapısında yer alan yöneticiler, öğretmenler, uzmanlar ve eğitici olmayan personellerden oluşmaktadır. Okul yapısında yer almamakla birlikte yönetimde rol oynayan merkez yöneticileri, veliler, çevre baskı grupları, gönüllüler, meslek kuruluşları ise dış öğeleri oluşturmaktadır (Bursalıoğlu, 2002: 39).

Şekil-4: Okul Yönetiminde Rol Oynayan Öğeler (Kaynak:Bursalıoğlu, 2002: 39).

Okul yönetiminde rol oynayan iç öğelerden okul yöneticileri, bir okulda amaçların yerine getirilebilmesi için çalışanları örgütleyen, çalışmalarını yönlendirip koordine eden ve denetleyen kişilerdir ve amaçların yerine getirilmesinde birinci derecede sorumludurlar(Bursalıoğlu, 2002:39-42).Okul müdürleri her ne kadar kendilerine verilen yetkiye dayanarak yasaların uygulanmasını sağlamakla görevli olsa da bu tek başına yeterli olmamaktadır. İnsanı merkez alan tüm diğer örgütlerde olduğu gibi okul yöneticileri de içinde yer aldığı toplumun değerlerini dikkate almak durumundadır. Yasaların uygulanmasının söz konusu olmadığı durumlarda, okul yöneticisi kültürel ve ahlaki değerlere başvururlar. Bunun yanı sıra kendi kişisel özelliklerini de yönetim sürecinde kullanırlar (Aydoğan, 2015: 172).

Öğretmenler okulların en asli elemanlarıdır. Öğretmenlik, mesleki ve genel kültür açısından yeterlilik gerektiren bir uzmanlık alanıdır. Öğretmenlerin öğretim işi dışında, liderlik, temsilcilik, rehberlik gibi pek çok rolleri vardır (Bursalıoğlu, 2002:42-46). Öğretmenlerin biri eğitim diğeri öğretim olmak üzere iki işlevi vardır. Öğretmenler öğrencilerin hem eğitimlerinden hem de öğretimlerinden sorumlu olduklarından toplumsal gelişimin de birinci dereceden sorumlularıdır (Aydoğan, 2015: 173).

Okulların var olma nedeni öğrencilerin olmasıdır. Okul iklimini etkileyen en önemli unsurlardan biri öğrenci davranışları ve öğretmenlerin duruma yaklaşımlarıdır. Yöneticiler ile öğretmen haricindeki memurlar, hizmetli personel gibi görevliler okulun genel işleyişine yardım ederler. Hareket ve tavırları ile bu görevliler okulun imajı üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. Örneğin, bir hizmet personelinin okul yöneticisi ile konuşurken tavrı ya da odaya girerken kapı çalıyor olması, önem arz etmektedir (Bursalıoğlu, 2002:48).

Okul yönetiminde rol oynayan dış ögeler arasında olan anne-babalar, okula katılım konusunda isteklilerdir. Sınırları okul yöneticileri ve öğretmenler tarafından çizilmek kaydıyla anne-babaların okula katılımı ve sürekli iletişim halinde olmaları okul iklimine fayda sağlayabilmektedir. Dernekler, federatif yapılar, sendikal örgütler gibi toplumsal kuruluşlarından oluşan çevredeki baskı grupları ve iş piyasası okul müfredatından diğer tüm faaliyetleri üzerinde belirleyici olabilmektedir. Baskı grupları ve iş piyasası çoğunlukla ekonominin gidişatına göre ihtiyaç duyulan nitelikleri okula ya da merkez teşkilatına bildirerek okulu etkileyebilmektedir. Okul yönetimini etkileyen en önemli dış ögelerden ikisi ise eğitim sisteminin merkez yönetimi ve yönetim yapısıdır. Hükümetler kendi politikaları doğrultusunda müfredatlarını oluşturur ve uygulanmasını isterler. Bunu uygulamak ise okul yönetimine düşer (Aydoğan, 2015:174).

Okul yönetimi yukarıda sözü edilen tüm bu iç ve dış ögeleri eğitimin amaçları doğrultusunda dengeli bir şekilde koordine etmekten sorumludur. Burada dikkat edilmesi gereken husus ögelerden kimilerine fazla kimilerine ise daha az önem verilmesidir. Eğer dengeli bir koordine sağlanmaz ise okul yönetiminde sorunlar yaşanmasının söz konusu olması kaçınılmazdır (Aydoğan, 2015: 174).

2.2.2. Okul Yönetim Biçimleri

Okul yönetiminin yapısı ve yöneticilerin davranışları, okuldaki tüm unsurları ve ögeleri etkilediğinden okul ortamını da olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle okul yönetim biçimi okul başarısında birinci derecede önem teşkil

etmektedir. Okul yönetim biçimleri yetkeci yönetim, koruyucu yönetim, destekçi yönetim ve birlikçi yönetim olmak üzere dört tanedir. Bunlar (Başaran (2000);

- a) Yetkeci yönetim baskıcı bir yönetim şeklidir ve buna göre tüm yönetsel güç yöneticide toplanmalıdır. Tüm kararların yönetici tarafından verildiği yetkeci yönetimde, çalışanlar kararlara katılamaz, yalnızca kendilerine verilen emirleri sorgusuz ve koşulsuz yerine getirirler. Bununla birlikte, çalışanlar görevlerini yerine getirmedikleri takdirde cezai bir müeyyideyle karşı karşıya kalırlar. Bu yönetim biçiminde yönetici, gücünü yasalardan, yönetmeliklerden ve makamından almaktadır.
- b) Koruyucu yönetim biçimi, insan ilişkileri kuramına dayalı bir yönetim biçimidir. Okullardaki koruyucu yönetim, insan ilişkileri kuramında olduğu gibi çalışanların güven içinde olmaları, işten doyum sağlamaları gerektiği görüşüne dayanır. Bu yönetim anlayışına göre, eğitim çalışanlarının özlük hakları iyileştirildiğinde ve iş güvencesi sağlandığında çalışanlar bütün güçlerini örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için harcayacaklardır.
- c) Destekçi yönetim biçimine göre, çalışanlar örgütsel amaçları gerçekleştirmek için desteklenmelidir. Çalışanlar kendilerine değer verildiğini, önemsendiklerini hissederlerse örgütsel amaçlar için daha fazla çaba gösterirler. Bu yönetim biçiminde vurgulanan nokta çalışanların motivasyonunun artırılmasıdır.
- d) Son yönetim biçimi olan birlikçi yönetim ise, takım çalışmasına dayanır. Son yıllarda yaygınlaşan birlikçi yönetim, yüksek düzeyde uzmanlaşmış personel çalıştıran örgütlerde çalışanlarının yaratıcılıklarından maksimum fayda sağlamak için özgür bir çalışma ortamı yaratmayı amaçlar. İşlerin yapılmasında ortak karar alınır ve bu işler takım çalışmasıyla yürütülür. Takım çalışmasının gereği olarak da takım lideri kendi içlerinden seçilir. Ayrıca bu yönetim biçiminde her çalışan kendini denetlemekte ve yönetmekte yetkin olmalıdır.

Yukarıda sözü edilen yönetim biçimlerinin benzer yönleri olduğu gibi farklı yönleri de bulunmaktadır. Bu fark ve benzerlikler Tablo-2'deki gibi özetlenebilir (Kantos, Çuhadaroğlu ve Taşdan, 2009: 394).

Tablo-2: Yönetim Biçimlerinin Karşılaştırılması

	Koruyucu Yönetim	Yekteci Yönetim	Destekçi Yönetim	Birlikçi Yönetim
Dayanağı	Ekonomik Kaynaklar	Erk	Önderlik	Karşılıklı Katkı
İş gören Yönelimi	Güvenlik	İtaat	Edim	Sorumluluk
Yönetimsel Yönetimi	Maddesel Ödüller	Yetke	Destek	Takım Çalışması
Psikolojik Sonuç	Örgütsel Bağımlılık	Kişisel Bağımlılık	Katılma	Özdenetim Öz Yönetim
Gereksinimlerin Karşılanması	Güvenlik Gereksinimi	Fizyolojik Gereksinimler	Yüksek Düzeyde Gereksinimler	Öz Gerçekleştirme
Edimsel Sonuç	Edilgen İş birliği	En Az Düzeyde	Uyandırılmış Güdüler	Bazı Mesleksel Coşkular
Moral Ölçütü	Doyum	Uysallık	Güdüleme	Görev ve Takım için Öneriler

Kaynak: Kantos, Çuhadaroğlu ve Taşdan (2009: 394).

2.2.3.Okul Yöneticisi

Eğitim hizmetlerinin ve öğrenmenin gerçekleştiği, buna bağlı olarak da insan kişiliğinin biçimlendiği yer olan okul, toplumun üyesi olan bireyin bütün yeteneklerini geliştirmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Okulun bu görevi tam olarak yerine getirebilmesi büyük oranda yöneticisinin başarısına bağlıdır. Bu bağlamda okul yöneticisinin, yönetim sürecinde sergilemiş olduğu eylemleri ve yeterlikleri ön plana çıkmaktadır. Başarılı bir okul yöneticisinin öğrencilerin ve öğretmenlerin beklentilerini yükselterek değişimi ve başarıyı sağlayacağı, böylelikle okulun da başarılı olacağı kabul edilmektedir (Tschannen-Moran ve Gareis, 2004, akt. Abat, 2010: 2). Okul yöneticisinin başarısı ise okul politikalarının ve kurallarının gerçekleştirilmesinde uyguladığı etkili yönetime ve liderliğe bağlıdır. Bu nedenle, yöneticiler okulda “amaçlı” bir liderlik sergilemelidir. Amaçlı liderlik sergileyen bir okul yöneticisi (Çınkır, 2010: 1029);

- Okulun gereksinimlerini anlar,
- Okul çalışmalarına etkin olarak katılır,
- Diğer meslektaşlarını ve paydaşları yanına alır,

- Personel üzerinde tam bir kontrol sağlamayı denemez,
- Okulda eğitim ve öğretimin kalitesini etkiler,
- Eğitim programıyla ilgili gelişme ve kararlara katılır,
- Tüm okul politikalarını geliştirir,
- Meslektaşları ve öğretmenleri ile birlikte bir okul planı yapar,
- Öğrencilerin gelişimini denetler,
- Okul çevresinde ve sınıflarda ne oluyor bilir,
- Öğretilenlerin kayıt ve planlarının olmasını sağlar,
- Personelin gelişimine katkıda bulunur.

Okul yöneticilerin görevleri, ilgili yasa ve yönetmeliklerde ayrıntılı şekilde belirlenmiş olmakla birlikte, yöneticiler yapılacak işlerin sadece teknik boyutunu bilmekle kalmayıp insanlarla nasıl etkili bir biçimde iletişim kuracağını da bilmek durumundadır. Okul yöneticilerinin görevleri hazırlanan çalışma programı ile planlanabilir. Ancak öngörülmeleyen bir sorunla karşılaşılması durumunda, okulun amaçları ve politikaları ile mevzuata uygun bir çözüm bulmak okul yöneticisinin sorumluluğundadır. Bu nedenle yöneticiler, sorumluluklarının bilincinde olmalı ve buna göre tavır takınmalıdır (Taymaz, 2003: 55).

Bursalıoğlu (1981), yapmış olduğu çalışmasında yönetici, öğretmen ve müfettişlerin okul yöneticisinin sahip olması gereken yeterlilikler konusunda farklı görüşlere sahip olmakla birlikte, hemfikir oldukları yeterlik alanları olduğunu da belirtmektedir. Aynı şekilde yabancı alan yazında da yeterlik ile ilgili farklı düşüncelerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda her eğitim sistemi ve okul için geçerli olan yeterlik alanları değişmektedir (Abat, 2010: 3).

Yeterlilik kavramı, bir kişinin belli bir rolü oynaması ve role uygun davranışları sergileyebilmesi için yeterli bilgi ve donanıma sahip olması olarak ifade edilmektedir. Eğitim yöneticilerinin yeterlilik durumları hakkında literatürde farklı çalışmalar yapılmış, benzer ve benzer olmayan bulgular elde edilmiştir (Töremen ve Kalay, 2003: 1). Başar (2000), literatürde ele alınan yöneticilerin sahip olması gereken yeterlilik türlerinin teknik yeterlilikler, insancıl ya da sosyal yeterlilikler ve kavramsal nitelikler olarak üçe ayrıldığını ifade etmektedir. Teknik yeterlilikler göreve ilişkin sahip olunması gereken teknik bilgi ve becerilerdir. Başka bir ifadeyle,

uzmanlık bilgisine dayalı olan bilgi ve becerilerdir. İnsancıl yeterlilikler, kişinin diğer kişi ve grupları anlama, motivasyonlarını artırma, birlikte çalışma sürecinde kişileri birbirlerine olan uyumlarını iyi yönetebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Kavramsal ya da örgütsel yeterlilikler ise ilgili kararların alınması, uygulanması, izlenmesi ve sonuçların değerlendirilmesi süreçlerini içermektedir.

Yetki kavramı, örgüt üyelerini örgütlerin amaçlarını yerine getirebilme doğrultusunda davranabilecekleri biçimde yönetme gücü olarak tanımlamaktadır (Taymaz, 2003: 58). Bir başka ifadeyle yetki, yöneticilerin belirlenmiş amaçlara ulaşabilmek için gerekli olan işlemlerin yapılmasını çalışanlardan isteme hakkıdır. Okul yöneticilerinin yetkileri, yasal yetki olarak ifade edilen formal yetki, toplumsal yetki olarak kabul edilen sosyal yetki ve yöneticilerin meslek anlamında bilgi sahibi olmaları olarak tanımlanan teknik yetki olmak üzere üç şekildedir (Taymaz, 2003: 58). Sorumluluk ise, örgütlerin amaçlarına ulaşabilmesinde ve görevlerin yerine getirilmesinde yetkilerin kullanılması zorunluluğudur. Kısaca sorumluluk, yetkiyi kullanma olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda okul yöneticileri okulun amaçlarına ulaşabilmesinde ilk ve başlıca sorumlu olan kişidir (Yeşilmen, 2016: 22).

Okul yöneticilerinin yeterliklerinin ne olması gerektiğine dair yapılan çalışmalardan bir diğeri ise, Amerika'da faaliyet gösteren ISLLC (Eyaletler Arası Okul Liderliği Lisans Ortaklığı) tarafından belirlenen eğitim liderliği standartlarıdır (Abat, 2010: 17). Buna göre bir okul yöneticisinde bulunması gereken özellikler şunlardır:

- Çoğunluğun paylaştığı bir öğrenme vizyonu oluşturmak,
- Öğrenci öğrenmesini ve öğretmenlerin mesleki gelişimlerini destekleyen bir okul kültürü ve eğitim programı oluşturmak,
- Okul örgütünün, işleyişinin ve kaynaklarının iyi yönetilmesini sağlayarak güvenilir, etkili ve verimli bir öğrenme ortamı oluşturmak,
- Okul ve toplum üyeleriyle iş birliği yapmak, toplumun çeşitli gereksinimlerine cevap vermek ve toplum kaynaklarını yerinde kullanmak,
- Dürüstlük, adalet ve etik çerçevesinde davranmak,
- Politik, sosyal, yasal ve kültürel bağlamları anlayabilmek, gereksinimlerini karşılayabilmek ve etkilemek.

2.3. Yönetim ve Ahlak

Yöneticiler, örgütlerin başarılı olmasında en önemli görevi yüklenen kişilerdir. Örgütü temsil ederken örnek teşkil etmek yöneticinin görevidir. Çalışanlar genellikle değer ve davranışlar konusunda yöneticileri örnek aldıklarından bir yönetici öncelikli olarak örnek alındığının farkına olmalı ve ahlâka uygun düşen davranışlar sergilemelidir. Yönetim sorumluluğunun ayırt edici özelliği, yöneticinin sadece var olan ahlaki kurallara uymak zorunda olan kişi olması değil aynı zamanda diğer çalışanlar için ahlaki değerler tesis etmek ve bunlar arasında iletişimi sağlamak zorunda olmasıdır (Yüce, 2007: 1).

Yönetici ahlâkı ile ilgili çalışmalarda genellikle yöneticilerin neden bir takım ahlaki değerlere sahip olmaları gerektiği ve yöneticilerin neden ahlaki davranışlar sergilemedikleri incelenmektedir. Yapılan araştırmalar sonucu, yöneticilerin neden ahlâk dışı davranış sergiledikleri ile ilgili iki neden ön plana çıkmaktadır (Yüce, 2007: 2):

- Ahlâka uygun davranmanın neticesinde ortaya çıkan olumlu sonuçlarının görülememesi ya da fark edilememesidir.
- Ahlâka aykırı davranışlar sergilendiğinde bunun bedelinin ne olduğunun bilinmemesidir.

Dove Izraeli yaptığı bir araştırmada yöneticilerin neden ahlaki değerlere sahip olmaları gerektiğini konusunda şu bulgulara ulaşmıştır (Izraeli 1988, akt. Yüce, 2007: 3) :

- Bir işletmede ahlaki değerlerin ve davranışların yerleşebilmesi için daha güçlü sosyal normlar gerekmektedir.
- Yöneticiler bazen ahlâk dışı bir davranışı kendilerince makul bir sebepten dolayı ahlaki bir davranış olarak görebilmektedir. Örneğin şirketin araç ve gereçlerini yöneticilerin kişisel çıkarları için kullanmaları ahlâk dışı bir davranıştır. Buna karşın yöneticilerin bazıları; kendilerinin şirket için gereğinden fazla çalıştıklarını, kendi kişisel eşyalarını bazen şirketin işleri için kullandıklarını, evde şirketin işleri için örneğin elektrik harcadıklarını ve buna benzer gerekçeleri

ileri sürmüşler ve şirketin araç ve gerecini kendi hizmetleri için kullanılmasını haklı göstermeye çalışmışlardır.

- Yöneticilerin ahlaki olarak inandıkları şeylerle yaptıkları işler arasında bir uyumsuzluk vardır. Yani yöneticiler, soyut düzlemde hangi bir davranışın etik olduğunu bilmektedirler ancak uygulamada inandıkları şeyin aksini yapmaktadırlar.
- Yöneticiler bazı konularda daha az ahlaki bir tutum sergilerken bazı konularda daha fazla ahlaki bir tutum sergilerler. Örneğin yöneticilerin çoğu; hediye kabul etmeyi makul bir davranış olarak kabul ederken, kredi talebi ve ihlalleri rapor etmeme konusunda daha fazla etik davranış sergilerler.

Yöneticilerin, ahlaki yönetim kararlarında genellikle bir ikileme düştükleri ifade edilmektedir. Ahlaki kararlara yönelik ikilemelerle karşı karşıya kalmaması için yöneticilerin ahlaki kararlara ilişkin bazı önemli hususları bilmeleri gerekir. La Rue Hosmer yöneticiye yol gösterecek ahlaki kararların şu özellikleri taşıdığını belirtmektedir (Gümüş, 1996: 41) :

- Bir ahlaki karar verildiği zaman o karar sadece belirli bir kademeyi değil tüm işletmeyi hatta toplumu etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Yani ahlaki kararlar sonuçları itibariyle yayılmacı sonuçlara sahiptir.
- Ahlaki kararlara yönelik cevaplar kesin hatlarla birbirinden ayrılmış değildir. Yani herhangi bir ahlaki kararın sonucuna yönelik birbirinden farklı ve birbirine alternatif olan çok sayıda cevap verilebilir.
- Yönetici bir ahlaki karar verdiği zaman bu kararın ekonomik, sosyal, siyasal, çevresel birçok etkisinin olduğunu dikkate almalıdır. Ekonomik bir amaç için verilmiş bir kararın bir taraftan ahlaki diğer taraftan da sosyal ve politik sonuçları olabilir.
- Herhangi bir konuda ahlaki bir karar veren yöneticinin verdiği kararın sonucunu mutlak olarak tahmin edebilmesi imkânsızdır. Yönetici bu riski göz önüne almalıdır.
- Ahlaki kararların çoğunda sübjektif bir içerik vardır. Yani ahlaki kararlar verilirken kararları verenlerin kişisel eğilimleri etkilidir.

Ahlaki kararların objektifliğini tam olarak sağlamak neredeyse imkânsızdır.

Yönetimsel ahlaki karar verme durumunda olan yöneticilerin yukarıda özetlenen ahlaki kararların özelliklerini iyi bilmesi gerekir. Aksi takdirde başarı sağlaması ve yönetim ikilemlerinden kurtulması söz konusu olmamaktadır (Gümüş, 1996: 41).

Her örgüt çalışanlarına kendi ahlak ilkelerini benimsetme arzusundadır. Bu çerçevede örgütlerin kendi yapılarına has ya da tüm örgütler için geçerli genel kabul gören yazılı veyahut yazılı olmayan ahlaki ilkeler ve öneriler belirlenir. Bu önerilerden biri de Laczniaç'ın belirlediğı 14 ahlak ilkesidir. Bu ilkeler aşağıda sıralanmaktadır (Laczniaç, 1983, akt. Çelik, 2013: 94).

- 1-Ahlaki çatışmalar ve seçenekler, örgütün karar verme doğasında vardır.
- 2-Ahlaki kurallar kanunlardan daha etkilidir.
- 3-Ahlaki eylemlerde herkesin hoşuna giden tek bir ölçüt yoktur, yönetici özel uygulama kararlarını kendisi verebilmelidir.
- 4-Yöneticiler çok geniş ve herkes tarafından bilinen ahlaki ölçütler oluşturmaldırlar.
- 5-Yöneticiler, örgütsel tartışmalarda ve durum analizlerinde daha çok ahlaki duygusallıktan yararlanmalıdırlar.
- 6-Ahlaki eylemleri şekillendiren bazı çatışmalar ve farklılıklar vardır. Öncelikle bireysel, örgütsel, mesleksel ve sosyal değerler iyi belirlenmelidir.
- 7-Bireysel değerler en son ölçütlerdir, ancak ahlaki davranışların nedenlerini belirlemede yeterli değildir.
- 8-Ahlaki değerler, karar verme sürecine ilişkin bir fikir birliğı oluşturmakla birlikte, verimlilik analizlerinde yanıtıcı sonuçlar verebilir.
- 9-Örgütün moral düzeyi, üst yönetim açısından çok önemlidir.
- 10-Alt kademe yöneticileri ahlaki değerlere daha çok önem verirken, üst kademe yöneticileri ahlaki olmayan eylemleri normal görebilirler.
- 11-Yöneticiler kendi ahlaki değerlerini grubun ahlaki değerlerinden daha önemli görürler.
- 12-Etkili etiksel şifreler, anlaşılır ve açık olmalıdır.
- 13-İşverenler cezalandırıcı olmamalı, örgütün etiksel yolsuzluğunu belirleyici bir mekanizma oluşturulmalıdır.
- 14-Her örgüt yüksek düzey yöneticilerini atarken, örgütsel etkinlikleri

etiksel açıdan destekleme sorumluluğunu yüklenebilecek yöneticiler atamalıdır.

Carroll, yapmış olduğu çalışmada yönetim tarzlarını gayri-ahlaki yönetim, herhangi bir ahlaki bir yönelimi olmayan yönetim ve ahlaki yönetim olarak belirlemiştir. Bu yönetim tarzlarını ise etiksel normlar, güdüler, amaçlar, hukuka yönelim ve strateji temelinde incelemiş ve gayri-ahlaki ya da herhangi bir ahlaki yönelimi olmayan bir yönetimden ahlaki yönetime geçmek için bazı kişisel çabalar gerektiğini ifade etmiştir (Kuratko ve Hodhetts, 1995 akt. Güney, 2006: 143). Aşağıda bu yönetim türlerinin analizleri tablo şeklinde verilmiştir.

Tablo-3: Gayri Ahlaki Yönetimde Etiksel Normlar, Güdüler, Amaçlar, Hukuka yönelim ve Strateji

	GAYRİ-AHLAKİ YÖNETİM
Etiksel Normlar	Yönetimin kararları, eylemleri ve davranışları ahlaka aykırıdır. Kararlar kabul edilen ahlaki ilkelere uyumsuzdur.
Güdüler	Yönetim sadece kendisinin ya da örgütün kazançlarıyla ilgilenir, yani bencildir.
Amaçlar	Her ne pahasına olursa olsun karlılık ve örgütsel başarı hedeflenir.
Hukuka Yönelim	Kanuni standartlar yönetimin isteklerine ulaşmasında birer engel olarak kabul edilir.
Strateji	Örgüt kazançlarını arttırmak için sömürücü fırsatlar aranır.

Tablo- 4: Herhangi Bir Ahlaki Yönelimi Olmayan Yönetimde Etiksel Normlar, Güdüler, Amaçlar, Hukuka Yönelim Ve Strateji

	AHLAKİ BİR YÖNELİMİ OLMAYAN YÖNETİM
Etiksel Normlar	Yönetim ne ahlaki ne de ahlak dışıdır. Yönetim faaliyeti, belirli bir ahlaki kod düzeninin dışındadır. Etiksel algı ve ahlaki farkındalık açısından eksiklik söz konusu olabilir.
Güdüler	İyi niyetli, ancak bencilce güdüler vardır ve diğer insanların nasıl etkilendiğine fazla önem verilmez.
Amaçlar	Karlılık dışında diğer amaçlar düşünülmez.
Hukuka Yönelim	Kanunlar etiksel rehberlerdir. Temel soru, kanuni olarak neyi yapabileceğimizdir.
Strateji	Yöneticilere serbestçe idare etme yetkisi verilir.

Tablo- 5: Ahlaki Yönetimde Etiksel Normlar, Güdüler, Amaçlar, Hukuka Yönelim Ve Strateji

	AHLAKİ YÖNETİM
Etiksel Normlar	Yönetimin faaliyetleri etiksel standarda ya da doğru davranışa uyumludur. Profesyonel standartlara uyum vardır. Etiksel liderlik olağan hale gelmiştir.
Güdüler	Yönetim eşitlik, adalet vb. gibi etiksel yönelimler içerisinde başarıya ulaşmak ister.
Amaçlar	Kanuni ve etiksel standartlar içerisinde karlılık amaçlanır.
Hukuka Yönelim	Hukuka ve hukukun ruhuna itaat söz konusudur.
Strateji	Yöneticiler yönetimi etiksel standartlarla gerçekleştirirler.

Kaynak: Kuratko ve Hodhetts, 1995 akt. Güney (2006: 143).

III. BÖLÜM

OKUL YÖNETİMİNDE AHLAK

3.1. Okulun Ahlak Gelişiminde Sorumlulukları

Çalışmanın önceki bölümlerinde sıkla dile getirildiği üzere eğitim, bireyin ahlaki gelişimini etkileyen temel faktörlerden biridir. Eğitim, bilgilendirme yöntemiyle insanı geliştirirken, ahlak da bu bilgilerin karakter haline getirilmesini sağlar. Başka bir ifadeyle, elde edilen bilgilerin ahlaki fiillere, ahlaki fiillerin de karaktere dönüşmesi ancak eğitimle mümkün olmaktadır (Draz, 1997: 117). İnsanlar iyi ve kötüyü ayırt edebilme yeteneğine sahip olarak dünyaya gelmezler. Başka bir ifadeyle insanlar, ahlaki davranışları içinde yaşadıkları aile, okul ve toplumsal çevreden öğrenirler. Bu nedenle ahlak, tüm eğitim kurumlarını ilgilendiren ve toplum yaşamının her kademesinde uygulanması gereken eğitim konusudur (Eren, 2007:293).

Çocuğun eğitiminin başlangıç yeri ailedir. Aile içinde ahlaki değerlerin kazanımı daha çok gözlem, model alma, taklit ve özdeşleşme yoluyla mümkün olmaktadır. Ahlaki değerlerin kazanılmasında dolaylı öğrenme yollarının yanı sıra; bilgi verme, açıklama yapma, ikna, teşvik ve uyarma gibi doğrudan müdahale yöntemleri de oldukça etkilidir (Hökelekli, 2007: 638). Sözü geçen doğrudan müdahale yöntemlerinin en iyi ve etkili şekilde eğitim ve öğretim yoluyla uygulanabileceği yer ise okuldur. Okul, “eğitimin planlı-programlı bir şekilde öğretim metoduyla gerçekleştirdiği sosyal kurum olarak” ifade edebilir (Oktay v.d., 2007: 6). John Dewey’e göre okul dışında bir ahlak mümkün değildir. Çünkü toplum hayatının ve okul hayatının ahlak prensipleri aynıdır (Durkheim, 2007: 340).

Eğitimin ahlaki ilke ve değerleri öğrenciye kazandırmada kullanabileceği araçları şu şekilde sıralamak mümkündür: “Mükâfat ve ceza yoluyla iyi davranışların

pekiştirilmesi, kötü davranışlardan vazgeçirme; örnek göstererek eğitime, yazılı-sözlü öğüt verme, ahlaki muhtevalı şiir ve ilahiler öğretme, kısa hikâyeye ve halk masalları ile ders verme, hayat tecrübelerinden yararlanma, teşbih ve mukayeselere başvurma, iyi ve kötü hakkında doğrudan bilgi verme”(Hökelekli, 2007: 639). Tüm bu araçların etkili bir biçimde kullanıldığı en önemli mekân okul, en önemli vasıta da öğretmen olduğundan eğitim ahlaki gelişimde önemli bir faktördür. Eğitim-okul-öğretmen öğelerinden oluşan bu faktörler çocuğun ailede kazanmış olduğu ahlaki değerlerin devamı ve gelişebilirliği açısından önem arz etmektedir.

Okula başladığında çocuk için yeni ve farklı bir ahlaki eğitim süreci başlamış olur. Bu süreçte çocuk, sahip olduğu arkadaş çevresi, örnek alacağı öğretmen ve okulda uyulması gereken kurallar aracılığıyla ailesinden almış olduğu ahlaki eğitimin dışında yeni bir ahlaki eğitim almaya başlar. Bununla birlikte genel olarak okullarda verilen eğitimde ve özel olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde müfredatta yer alan program çerçevesinde de ahlak eğitimi alır. Okullarda ve öğretim programlarında yer alacak ahlak eğitiminin nasıl olacağına dair ise farklı görüşler mevcuttur.

Emile Durkheim, din eğitiminden bağımsız olarak bir ahlak eğitimi verilmesi gerektiğini savunur ve ahlak eğitiminde "disiplin" ilkesinin temel alınması gerektiğini ifade eder. Disiplin, “davranışları düzenleyen, birçok durum ve şartlar altında tekrar eden eylemleri içeren ve otoriteye bağlı” bir kavramdır. Durkheim’e göre baskı uygulayan bir otoritenin varlığı olumlu bir baskı oluşturacak ve bireyler bu baskı sayesinde çevrelerine uyum sağlayarak varlıklarını sürdürebileceklerdir (Durkheim, 2007: 365).

Eğitimcilerin görevinin, çocukların ve gençlerin edindikleri fikirleri mümkün olduğunca davranışlarına yansıtıklarından emin olmak olduğunu ifade John Dewey, bu anlayışın eğitimin temel amacı olduğunu ve tüm eğitimin en son amacının karakter oluşumu olduğunu vurgular. Dewey, okulun en önemli görevinin çocuğu toplumsal hayata hazırlamak olduğunu, bu nedenle de okulun ve onu yönetenlerin ahlaki sorumluluğunun topluma karşı olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda üzerine düşen ahlaki sorumluluğu yerine getirmeyen okul, görevini tam olarak yerine getirmiyor hatta kendi varlık nedenini inkâr ediyor demektir. Okulun ahlaki sorumluluğu çoğu zaman iyi bir vatandaşlık eğitimi ile sınırlandırılmaktadır. Oysa

çocuğu toplumun bir üyesi olarak kabul etmek ve onu toplumsal ilişkileri kabul edecek ve bu ilişkileri sürdürebilmek için kendi payına düşeni yapabilecek duruma getirmek okulların sorumluluğudur. Çocuk, ilerde sadece oy veren ve yasalara uyan bir birey değil, bir aile üyesi olacaktır. Bu durumda da gelecek nesilleri büyütme görevini üstlenecek ve toplumun devamlılığını sağlama sorumluluk alacaktır (Dewey, 1976: 117-119).

Okulun ahlak eğitimine etkisi konusunda önemli katkıları olan Lawrence Kohlberg muhakemeye dayalı gelişimsel bir teori ortaya koymuştur. Kohlberg'in varsayımına göre, ahlaki gelişim öncelikle ahlaki muhakemeye dayanır ve aşamalar halinde ortaya çıkar. Kohlberg, üç basamaklık bir ahlaki gelişim süreci teorisi oluşturmuştur: Geleneksel öncesi düzey, geleneksel düzey ve geleneksel sonrası düzey. Daha sonra ise her bir düzey içinde iki aşama geliştirmiştir. Bu düzeyler içindeki ikinci aşamalar birinci aşamalara göre daha üst düzeydedir. Bununla birlikte, tüm düzeyler ben merkezli bir anlayışa sahip gerekçelerden hareket eder ve başkalarının haklarını dikkate alan bir anlayışa doğru gelişim gösterir. Düzey-1'deki kişi kararlarını benmerkezci bir yaklaşımla verirken, Düzey-2'deki kişi toplumsal normlara uyum sağlamak adına doğru olanı yapma eğilimindedir. Düzey-3'te bulunan bir kişi ise, kararlarında bireysel hakları baz almakla birlikte toplumsal sözleşmeyi de dikkate alır. Kohlberg, bu seviye ve aşamaların birbiri ardına yaşla bağlantılı olarak yaşandığını iddia eder. 9 yaşından önce çocuklar, geleneksel düşünme öncesi seviyesinde akıl yürütürler, ergenliğin ilk yıllarına gelindiğinde ise, daha geleneksel düşünme biçimlerini benimserler. Yetişkinliğin ilk yılları ile beraber, çok az sayıda insan geleneksel düşünme sonrası seviyesini yaşamaya başlar. Bu nedenle Kohlberg, en üst aşamayı ulaşılması gereken olağanüstü nokta olarak görürken, gelişimin sağlanmasını da eğitimin bir amacı olarak görür (Aydın, 2013: 55).

Eğitim ve öğretim faaliyetleri, amaçlı ve planlı olduğundan, yapılacak faaliyetler eğitim programında açık ve ayrıntılı olarak yer almaktadır. Eğitim alan yazınında eğitim programlarının okullarda uygulanma sürecinde iki tür program olduğu ileri sürülmektedir. Birincisi resmi makamlarca oluşturulan, amaç ve faaliyetlerin ayrıntılı bir şekilde yazılmış olduğu resmi programdır. İkincisi ise resmi programda belirtilen amaç ve faaliyetlerin dışındaki unsurları kapsayan ve yazılı olmayan "örtük program" dır. Örtük programı "okulun düzeni, kuralları, fiziksel ve

psikolojik çevresi, okuldaki yönetici ve öğretmenlerin resmî olmayan veya üstü kapalı olarak öğrencilere verdikleri mesajlar” oluşturmaktadır. Bu program ile öğrencilere içinde yaşadıkları toplumun ahlak kurallarını, devletin resmî ideolojisini, okulun politikalarını anlayacak ve sahip çıkacak duygu, düşünce, değer, alışkanlık ve beceriler kazandırılmaktadır. Bu bağlamda örtük program, öğrencilerin tam olarak bilmedikleri; yönetici, öğretmen ve aileler tarafından öğrencilere kazandırılması istenen değer ve normlar ile beklentilerdir (Yüksel, 2005: 313).

Resmî program ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun, programdaki eğitim faaliyetlerinin yönetici, öğretmen ve öğrenciler ile toplumdaki kabul görmüş değerlere göre şekillendiği bir gerçektir. Bu açıdan resmî programın uygulanma sürecinde örtük program devreye girmektedir. Resmî programda yer alan değerler öğrencilere açıkça ifade edilmekte, buna karşın örtük programda belirtilen değerleri öğrenciler okul ve sınıf ortamında genellikle farkında olmadan edinmektedirler. Bu bağlamda resmi program ile örtük program birbirinden bağımsız değil, tam tersi birinin başarısı diğerinin başarısının ön koşuludur (Yüksel, 2005: 316).

Kohlberg ahlâk eğitimi konusunda yaptığı çalışmalarda örtük programa değinerek önemini vurgulamıştır. Ona göre öğrenciler öğrendiklerini sadece kitap ve materyallerden değil, çoğunlukla sınıfta örtük program ile oluşturulan ahlâkî çevre ve atmosfer ile öğrenmektedirler. Ahlak eğitiminin sadece forma program yoluyla ders şeklinde öğrencilere verilmesinin yeterli olmadığını, çocukta ahlâkî gelişim sağlamada adil ve demokratiktir okul ve çevre ortaya konulması gerektiğini savunan Kohlberg örtük program hakkındaki görüşlerini üç ana başlık hâlinde toplamıştır (Kohlberg, 1983akt. Yüksel, 2005: 319):

- Örtük program okul içerisindeki sosyal ilişkilerle ilgilidir.
- Örtük program öğrencinin ahlâk gelişiminde en etkili ve en kapsamlı olan programdır.
- Ahlâk eğitimi adil olma yönünde ahlâkî olgunlaşmaya yönelik olmalıdır.

Daha önce de ifade edildiği gibi eğitimin işlevlerinden birisi de hem toplumun var olan değerlerini hem de toplumda var olmayan yeni değerleri öğretmektedir sonraki nesle aktarmaktır. Bu işlevini eğitim programları doğrultusunda okullarda, yönetici ve öğretmenlerin yerine getirmeleri beklenir. Okul yöneticilerinin

ve öğretmenlerin bu görevlerini yerine getirirken hem öğrencilere hem de kendi meslektaşlarına karşı bazı sorumlulukları vardır. Bundan sonraki bölümlerde okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin ahlaki sorumlulukları ele alınmıştır.

3.2. Okul Yöneticilerinin Ahlaki Sorumlulukları

Önceki bölümlerde belirtildiği üzere, ahlak ve etik konusunun yönetsel faaliyetlerin ve liderliğin ayrılmaz bir unsuru olduğu ifade edilmektedir. Yöneticilerin, “*doğruluk, dürüstlük, adalet, hoşgörü, değerlere ve kurallara saygı, alçak gönüllülük, takdir etme ve ödüllendirme, toplumsal sorunlara karşı duyarlılık, liyakate önem verme*” gibi etik değerler çerçevesinde liderlik davranışları sergilemeleri sorumluluklarını yerine getirmede ve başarılı olmalarında büyük öneme sahiptir (Aktan, 2003:99). Eğitim yöneticileri, meslekleri gereği ahlaki boyutu ön planda olan bir alan içerisinde çalışmaktadırlar. Bu nedenle gerek okul ortamında gerekse sosyal yaşamda, davranışlarıyla örnek olmak durumundadırlar. Bu da eğitim yöneticilerine ağır bir sorumluluk getirir. Eğitim yöneticiliğinin değerler temelinde ele alınması, özellikle son dönemlerde yapılan çalışmalarda eğitim liderliğinin etik ve ahlaki boyutunun, anahtar bir tema haline gelmesine neden olmuştur (Baloğlu vd., 2008: 10).

Okul yöneticisi, okulda yasal otorite ve gücün sahibidir. Üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirebilmek için okul yöneticisinin sahip olduğu gücün kaynakları ise şu şekilde sıralanabilir (Bartol ve Martin, 1991 akt. Aydoğan, 2015: 170):

1-*Yasal Güç*: Okul yöneticisinin hiyerarşik konumundan kaynaklanan güçtür. Okul yöneticisi, okul yönetiminde yasaların kendisine vermiş olduğu gücü kullanır.

2-*Ödül Gücü*: Okul yöneticisinin kontrol etme ve ödül verme olanağına sahip olmasından kaynaklanan güçtür. Okul yöneticisi bu gücü, ödüllerin personele dağıtımında seçme, önerme ve karar verme gibi işlemleri kullanarak formal biçimde ya da gözleme dayalı olarak informal biçimde kullanabilmektedir.

3-*Cezalandırıcı güç*: Okul yöneticisinin, görev alanı içerisinde çalışanlarına kurallara uygun davranmamaları halinde ceza verme yetkisinden kaynaklanan

güçtür. Ödül gücünde olduğu gibi burada da bu gücü formal ya da informal biçimde kullanabilmektedir.

4-Uzmanlık Gücü: Okul yöneticisinin başkalarının kabul görmüş uzmanlığa sahip olmasından kaynaklanan güçtür. Başta öğretmenler olmak üzere diğer okul çalışanları, okul yöneticisinin eğitim yönetimi alanında bir başarısı olduğunu bilirlerse bu uzmanlık gücünden faydalanmak isterler. Aksi halde sadece yasal gücünü ön planda tutarlar.

5-Bilgi Gücü: Okul yöneticilerinin, önemli bilgileri örgütsel eylemlerde, gelecek planları yapmada ve kontrol etmede kullanmasından kaynaklanan güçtür. Okul yöneticilerinin yönetimle ilgili bilgi ve tecrübeleri hem okulun başarısında hem de okul çalışanları üzerinde etkili olmasında kendini gösterir.

6-Karizmatik Güç: Tanılan, saygı duyulan ve sevilen biri olmaktan kaynaklanan güçtür. Bu güç genellikle yöneticinin kişiliğinden ve karakterinden kaynaklanır. Ancak sayılan diğer güçler olmadan karizmatik güç tek başına yeterli olmayacaktır. Bu nedenle okul yöneticisi bu güçlerin hepsini taşıyacak biçimde kendini sürekli olarak geliştirmek durumundadır.

Okul yönetiminde başarılı olmak için yöneticilerin temel mesleki yeterliliklere sahip olması gereklidir. Ancak okul yönetiminde başarı sadece yeterliliğe bağlı olmayıp, yeterliliğe uygun ahlaki inançlar, ölçütler ve eğilimlerin de varlığına ihtiyaç vardır. Ahlaki inançların yokluğu kişinin yeterliliklerini yanlış kullanmasına yol açabilmektedir. Bununla birlikte okul yöneticisi okulun amaçlarını gerçekleştirmek ve geliştirmek için yüksek ahlaki ölçütlere bağlı kalmak durumundadır. Bu bağlamda okul yöneticilerine rehberlik edecek ve sorunlarına cevap verecek ahlaki ölçütler geliştirilmiştir. Bu ölçütler şu şekilde sıralanabilir (Çelik, 2013: 99):

- Öğrencilere yönelik karar verme ve uygulama etkinliklerinde, en iyi temel değerlere uymak,
- Mesleki sorumluluklarını dürüstlük ve bütünlük yerine getirmek,
- Bütün bireysel hakları, insan haklarını ve vatandaşlık haklarını koruma ve bu haklara uygun ilkeleri desteklemek,
- Ulusal ve yerel kanunlara itaat etmek, devlet yönetimini doğrudan veya dolaylı olarak hedef alan yıkıcı eylemlerde bulunmamak,

- Eğitim yürütme kurulunun aldığı yönetsel karar ve düzenlemeleri uygulamak,
- Eğitimsel hedeflere ulaşmayı engelleyecek kanun, politika ve düzenlemelerin doğru ölçütlere dayandırılması için gerekli çabayı göstermek,
- Politik, sosyal, dini ve ekonomik alanda kişisel kazanç sağlayıcı davranışlardan kaçınmak,
- Sadece denklik belgesi veren kurumlara uygun olarak mesleki sertifikaları ve akademik dereceleri kabul etmek,
- Standartları korumak, sürekli olarak mesleki gelişmeye katkı sağlayıcı araştırmalar yapmak ve mesleki etkililiği geliştirmek,
- Bütün örgütsel sözleşmelere onuruyla uymak ve bağlılığını göstermek.

Okul müdürleri, görev ve sorumluluklarına paralel olarak okul yönetim sürecinde farklı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Başaran (2008), bir okul müdürünün genellikle 1) eğitim programının yönetimi, 2) öğrenci kaynağının yönetimi, 3) iş gören kaynağının yönetimi, 4) genel hizmetlerin yönetimi ve 5) parasal kaynağın yönetimi konularıyla ilgilendiğini ve okul müdürlerinin bu sorumlulukları etkili olarak yerine getirebilmesi için müdürlerin belli yönetsel davranışlara sahip olması gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda okul yöneticiliği, ABD, İngiltere, Avustralya gibi ülkelerde profesyonel bir meslek olarak algılanmakta ancak Türkiye’de yönetim işlerinin bir uzmanlık alanı, yönetimin de bir meslek olduğu görüşü henüz tam olarak kabul görmüş değildir. Bununla birlikte okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunları çözmeye mesleki yeterliliklerinin yanında sahip olması gereken ahlaki sorumlulukların da çok fazlaca dikkate alınmadığı Milli Eğitim Bakanlığının yayınlamış olduğu yöneticilerinin atama ve yer değiştirmelerine ilişkin yönetmeliklere bakılarak görülebilmektedir.

Ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığı’nın 2009 yılında yayınlamış olduğu Eğitim Kurumları Yöneticilerinin Atama Ve Yer Değiştirmelerine İlişkin Yönetmeliğe(MEB, 2009) göre, yöneticilik için başvuracak adaylarda bulunması gereken genel şartlar şöyledir:

-Atanacağı okulda aylık karşılığı okutabileceği dersi olmak

-Bakanlık kadrolarında en az üç yıl öğretmen olarak görev yapmış olmak

-Seçme sınavında başarılı olmak

Okul yöneticiliğine atanmak için yapılan seçme sınavında yönetici adaylarına yöneltilen soru türleri ve ağırlıkları ise şöyledir:

- Türkçe-dil bilgisi: %10,

- Resmî yazışma kuralları: %4,

- Halkla ilişkiler ve iletişim becerileri: %4,

- Okul Yönetimi: %4,

- Yönetimde insan ilişkileri: %4,

- Okul geliştirme: %4,

- Eğitim ve öğretimde etik: %5,

- Türk İdare sistemi ve protokol kuralları: %5

- 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu dâhil görevin gerektirdiği diğer temel mevzuat: %60.

Millî Eğitim Bakanlığının 2017 yılında yayınladığı Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumlarına Yönetici Görevlendirme Yönetmeliği'ne (MEB, 2017) göre ise yönetici adaylarında aranacak şartlar şöyledir:

- Değerlendirme başvurusunun son günü itibarıyla Bakanlık kadrolarında öğretmen olarak görev yapıyor olmak,

- Atanacağı okulda aylık karşılığı okutabileceği dersi olmak

- Değerlendirme başvurusunun son günü itibarıyla, son dört yıl içinde adli veya idarî soruşturma sonucu yöneticilik görevi üzerinden alınmamış olmak.

Okul yöneticiliğine atanmak için yapılan sözlü sınavında yönetici adaylarına yöneltilen soru türleri ve ağırlıkları ise şöyledir:

- Mevzuat (T.C. Anayasası, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun,

4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname): %40,

- Analitik düşünme ve analiz yapabilme kabiliyeti: %10,
- Temsil kabiliyeti ve liyakat düzeyi: %10,
- Muhakeme gücü ve kavrayış düzeyi: %10,
- İletişim becerileri, özgüveni ve ikna kabiliyeti: %10,
- Genel kültür: %10,
- Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi: %10.

Yukarıda verilen yüzdelerden de anlaşılacağı üzere ülkemizde okul yöneticisi olmak için önem teşkil eden bilgi türü ağırlıklı olarak ilgili kanun ve mevzuata dairdir. Okul yönetimi, insan ilişkileri, okul geliştirme ve etik konularına bakıldığında ise sınav kapsamında yüzde açısından en son sırada yer almaktadır. 2009 yılına ait yönetmelikte “Eğitim ve Öğretimde Etik” konu başlığı çok düşük bir yüzdeyle de olsa yer almasına rağmen 2017 yılına ait yönetmelikte bu konu başlığının dahi bulunmadığı görülmektedir.

Günümüzde değişen toplumsal koşullar ve değer yargıları, rolleri de değiştirmekte; yöneticilerin okul ortamında öğrenci, öğretmen ve diğer çalışanlar arasında denge sağlayıcı kararlar verilmesini zorlaştırmaktadır. Eğitim yöneticilerinin en temel sorumluluğunun ahlaki sorumluluk olduğu, buna bağlı olarak eğitim örgütlerinde eşitlik, özgürlük, adalet ve kişilik gibi değerleri oluşturmanın yöneticilerin sorumluluğunda olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle eğitim yöneticileri, okul ortamında, öncelikle sergilediği etik davranışlar yoluyla toplumsal bir model olmak durumundadır. Eğitim yöneticiliği mesleği bu yönüyle önemli bir ahlaki role sahip olup ahlaki sosyalleşmeye de katkısı son derece önemlidir. Bu bağlamda etik ilkeleri ve prensipleri bir yaşam tarzı olarak görebilen ve yüksek ahlaki standartları taşıyan yöneticiler, birlikte çalıştıkları insanların davranışlarını daha derinden etkileyebilmekte ve onların da aynı standartlarda davranmalarına yardımcı olmaktadır (Baloğlu vd.2008: 10).

3.3. Öğretmenlerin Ahlaki Sorumlulukları

Okul eğitiminde, çocukların ahlaki gelişimlerinde öğretmenin rolü büyüktür. Okul öncesi dönemde çocuk, aile bireylerini ahlak rol modeli olarak benimserken, okul döneminde ahlak modeli olarak genellikle öğretmeni seçer. Başka bir ifadeyle öğretmenler örnek alınacak ahlaki bir modele dönüşür. Çocuğa göre otorite olarak gördüğü öğretmenin söylediği ve yaptığı her şey doğrudur. Öğrenciler öğretmeni rol model olarak onunla özdeşleşmeye çalışırlar. Bu nedenle öğretmen, dengeli ve tutarlı davranışlar sergileyerek, dürüstlüğü, adaleti ve sevgisiyle öğrenciler üzerinde olumlu etkiler sağlayabilmektedir. Ancak tam tersi hırçın ve sabırsız davranışlar sergilemesi, disiplini sağlamak adına sert tavırlar sergilemesi öğrenciler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Sınıf içerisinde sevgiye dayalı bir ortam oluşturan, davranışlarıyla örnek olan, haksızlık yapmayan ve haksızlıkları tenkit ederek öğrencilerde hassas bir vicdan gelişimi sağlayan, kırıncı ve aşağılayıcı sözler kullanmaktan sakınan bir öğretmen, öğrencilerin karakterlerini olumlu yönde geliştireceği şüphesizdir (Şengün, 2007: 208).

Aydoğan (2018: 66), öğretmenin sorumluluklarının kişisel ve mesleki olarak ikiye ayrıldığını ifade eder. Kişisel sorumluluklar olarak, kültürüne sahip çıkmak, vicdanlı ve merhametli olmak, kendini geliştirmeyi amaç edinmiş olmak, özgür aynı zamanda ahlakçı ve idealist olmak sayılabilir. Öğretmen önyargılı olmaktan, kin ve nefretten, her türlü ırkçı düşünceden kendini uzak tutmalıdır. Öğretmen, öğrenmeyi ve eğitmeyi üstlendiğinden bu ciddi sorumlulukları yerine getiren özelliklere de sahip olması beklenir. Mesleki sorumluluk olarak ise alanına sahip olmak ve bu bilgileri sürekli geliştirmek, öğretim yeteneğini canlı tutmak sayılabilir. Alanına hâkim olmanın iki yolu vardır. Birincisi, alanının kitap, dergi ve diğer materyallerini takip etmek, ikincisi ise kişisel gelişimlerini alandaki gelişimlere aktarmaktır. Ayrıca mesleki gelişim için yüksek lisans gibi üst eğitimler alacağı gibi alanıyla ilgili seminer ve konferanslara katılım sağlaması da gereklidir.

İnsanların ahlaki değerlere sahip olması, sahip oldukları karaktere bağlıdır. Karakter ahlak bilgisi, ahlak hissi ve ahlak davranışı olmak üzere üç unsura sahiptir ve ahlaklı bir yaşam için bu üç unsur gereklidir. Bu bağlamda çocukların ahlaklı bir

yaşam sürmeleri için güçlü bir karaktere sahip olmaları, güçlü bir karaktere sahip olmaları içinse ahlaki ilkeleri öğretilmesi gereklidir (Aydoğan, 2015: 64).

Karakter eğitimini Aydoğan (2015: 77) N.B. McDonald'dan alıntılararak şöyle ifade etmektedir: *“Karakter eğitimi, yetişkinler tarafından çocukların sorumluluk, saygı, dürüstlük, sabırlılık, kendini disipline etme, işbirliği yapma, hedef saptama, uyum ve insanlara hizmet etme değerlerinin geliştirilmesine, onların sağlıklı yetişmesine yardım eden bir eğitim; değerlerin oluşması için gösterilen çaba, objektif insan nitelikleri, dürüstlük, güvenilirlik, cesaret, nezaket ve kendini kontrolün öğretildiği eğitimdir”*. Bu bağlamda karakter eğitimi öğrencilerin sadece etik ilkeleri öğrenmesini değil uygulamasını yani ahlaki sorumluluğu da sağlar.

Karakter eğitimi ailede başlamakla birlikte, çocuğun içinde yaşadığı sosyal çevre ve okulda almış olduğu eğitim ahlaki karakterinin oluşmasında büyük öneme sahiptir. Okul çağına gelmiş çocuk ailesi dışında farklı bir etkileşim alanına girer ve ailesinden almış olduğu eğitimi yetişkin bir birey olana kadar okullarda öğretmen tarafından sürdürülür. Bu eğitim süreci, çocukların karakter gelişiminde en az aile kadar rol oynar. Karakter eğitimine önem veren okulların dikkat etmesi gereken husus karakter eğitiminde bir defaya mahsus verilen kursların ya da hızlandırılmış programların yeterli olmayacağı, karakter eğitiminin okul yaşamının, kültürünün bir parçası olması gerektiğidir. Karakter oluşumunda en önemli dönem olan 7 ila 17 yaş aralığını okulda geçiren çocuklar üç ahlaki unsuru okulda öğrenmektedir (Aydoğan, 2015: 92). Bunlar:

- 1- Disiplin: Çocuklar sınıfta kendini disiplin etmeyi dolayısıyla bencil dürtülerini engellemeyi öğrenirler. Böylelikle günlük hayatta ve toplum yaşamında gelenekleri sürdürmeyi öğrenirler.
- 2- Gruba katılma, grupla birleşme: Çocuklar sınıfta gruplara katılmayı öğrenirken toplumsal katılımın gerekliliğini de öğrenmiş olurlar.
- 3- Ahlaki özerklik ya da bağımsız etik kararlar verme kapasitesi: Okul yaşamı çocuklara alternatifleri görme, sonuçları düşünme, özgürce seçimde bulunmayı ve ahlaki konular üzerinde konuşmayı öğretir.

Tüm bu sayılan süreçler ancak öğretmenin sınıf içinde oluşturacağı olumlu iklimle mümkün olacaktır. Öğretmen sınıfta iyi ahlak sahibi bir birey olarak rol

model olmaktadır. Öğretmenler pozitif rol model olarak, sınıfta ahlaklı bir iklim oluşturarak, müfredat programlarına ahlak konularını yansıtarak öğrencilerine sağlıklı bir ahlak eğitimi verebilir. Öğretmenler, öğrencilerin bağımsız ve özgür iradeleriyle sorumluluklarını yerine getiren, haklarını talep edebilen, kültürüne ve manevi değerlerine sahip çıkan iyi karakterli bireyler olması için hizmet ederler. Bunu yaparken de öğretmenin teoriden ziyade pratiğe önem vermesi, ahlaki davranışları sınıf dışında uygulamalarına olanak vermesi gerekir. Öğretmenler çocuklara yalnızca ahlaki fikirler telkin etmekle yetinir ve uygulamaya yönelik fırsatlar sağlamazsa ancak belirli bir dereceye kadar ahlaklılık temin edebilirler. Bu da bir toplumun devamı için yeterli olmayacaktır (Durkehim, 2007: 373). Önemli olan çocuğa neyin iyi neyin kötü olduğunu anlatmanın ve örneklendirmenin yanı sıra bunların çocukta davranış haline gelmesini sağlamaktır. Ahlaki davranışlar kazanılmaması durumunda olumsuz davranışların başkalarına verebileceği zararlar anlatılarak çocuğun zihninde ahlaki ilkelerin nedenleri canlandırılmalıdır (Cebeci, 2005: 35). Bunu sağlayabilmek içinde çocukların gelişim evrelerine uygun eğitim metotları kullanılmalıdır (Çimen, 2007: 53).

Çocukların ahlaki beceriler kazanması ve değerler geliştirebilmesi için, “ahlaki kavrayış” olarak adlandırılabilir metot kullanılabilir. Örneğin ahlaki ilkeleri barındıran hikâyeler ve masallar okunabilir, çocuklara hikâyeler ürettirebilir, resim, şiir ve çeşitli oyunlar gibi değişik metotlara başvurulabilir. Böylelikle çocuk ahlakı, sosyal ve kültürel olarak algılamaya başlar. En önemlisi de empati kurma yoluyla ahlaki sorumluluk kazanmaya başlar (Geir, 2007: 334).

İnsan yetiştirmede en önemli unsurların kültürel paradigma, iyi niyet ve ahlak olduğunu ifade eden Aydoğan (2017: 70), eğitim sisteminde öğretmenin iyi niyetli olmasının birincil derecede önem teşkil ettiğini vurgulamaktadır. İyi niyetli öğretmenler öğrencilerin hedef, beklenti ve amaçlarını iyi niyet üzerine tasarımlarına önyak olacak buna bağlı olarak öğrenciler fedakâr ruhlu insanlar olacaktır. Bununla birlikte birçok toplumda ruh ve beden terbiyecisi olarak nitelendirilen ve insan hayatına doğrudan etki eden öğretmenlik mesleğinin ahlaki sorumlulukları da büyük önem teşkil etmektedir. Öğretmen mesleğinin ahlaki sorumlulukları ise şu şekilde sıralanabilmektedir (Aydoğan, 2017: 29-70):

- Alanına hâkim olmak,

- Bilgisini aktarabilme yeteneğine sahip olmak,
- Öğrenmeye elverişli sınıf yönetimi oluşturmak,
- Etkili sınıf yönetimi oluşturmak,
- Kayırmacılık yapmamak,
- Ahlak eğitimi yapmak,
- Öğrenci ve ailesi ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslarla paylaşmamak,
- Branşın özelliğine göre hareket etmek.

Öğretmen-öğrenci ilişkileri, ilgili yasa ve yönetmeliklerce belirlenmiş resmi nitelikte ilişkiler olsa da doğası gereği bu ilişkiler, formal olduğu kadar informal, diğer bir deyişle duygusal yönü ağır basan ilişkilerdir. Öğretimde bulunması gereken kişisel özellikler hakkında birçok araştırmalar yapılmış ve bu araştırmalar sonucu farklı kişilik özelliklerinin önemi üzerinde durulmuştur. Bugün iyi bir öğretmenin özellikleri konusunda henüz herkesin ulaşabileceği standartların oluşturulduğu söylenemez (Çelikten vd., 2005: 213). Bununla birlikte Nurettin Ateş (2012: 10), tüm eğitimciler tarafından genel kabul görmüş, bir öğretmende bulunması gereken en önemli kişilik özelliklerini başka bir deyişle, öğretmenlik meslek ahlakını çeşitli kaynaklara dayanarak şöyle özetlemiştir:

- Öğrenciyi sevmeli, sevdiğini hissettirmelidir.
- Yeni görüş, bilgi ve fikirlere açık olmalı, tarafsız olmalı, bunu öğrencilere hissettirebilmelidir.
- Empati kurabilmeli, esnek olmalı, ihtiyaçlara uygun değişiklikler yapabilmelidir.
- Hoşgörülü ve sabırlı olmalıdır.
- Esprili olmalıdır. Bu özelliğe sahip öğretmenler dozunu iyi ayarlamak koşuluyla dersi daha eğlenceli hale getirirler, gerilim azalır, disiplin sorunları en aza indirilmiş olur.
- Yüksek başarı beklentisi olmalıdır. Öğretmen öğrencilerinin başarılı olacağına inanmalı ve onları başarılı olmaları için desteklemelidir.
- Düşünce ve davranışlarıyla öğrenciler için modeldir.
- Öğrencilerini öğrenmeye karşı cesaretlendirici ve destekleyicidir.
- Öğrenci ve meslektaşlarının fikirlerine, farklı inanç, görüş ve gruplara karşı saygılı ve uzlaştırıcı olmalıdır.

- İyi giyinmeli, temiz ve düzenli olmalı, güzel ve etkili konuşmalıdır.
- Mesleğini sevmeli, herkese karşı önyargısız bir tavır içinde olmalıdır.
- Güler yüzlü, adil, dengeli olmalıdır.
- Yardımseverlik, dürüstlük, güvenilirlik gibi sosyal özelliklere sahip olmalıdır.
- Öğrencilerin kendilerini rahat ifade edebilecekleri ortamlar hazırlayabilmelidir.
- Kendini geliştirmeye, yenilemeye ve eleştirmeye açık olmalıdır. Eğitim teknolojilerini iyi takip etmelidir.
- Derste istekli, canlı, enerjik ve yaratıcı olmalıdır.
- Kişisel sorunlarıyla sınıfı ve okulu meşgul etmemelidir.
- Zamanı etkili bir şekilde kullanılmalı, dersi zamanında başlatmalı, zamanında bitirmelidir. Öğrencilerini de zaman yönetimi konusunda bilinçlendirmelidir.
- Öğrencileri birey olarak görmeli, onlara değer vermeli ve değerli olduğunu fark ettirmelidir.
- Her toplumun kendine özgü kültürel yapısı ve değerleri anlayışıyla öğrenme-öğretme ortamını düzenlemelidir.
- Çocuk hakları, insan hakları, anayasa ve demokrasi ilkelerinin tümünü benimsemeli, uluslararası anlayışı, iş birliğini, dostluğu, barışı destekler, bu davranışların kazanılması için çaba gösterir.
- Eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim becerileri ve estetik anlayışını geliştirebilmeli, etkili kullanabilmelidir.
- Öğrencilerin kazanımlarını sürekli arttırmayı amaç edinmeli, özgüvenlerini kazandırabilmelidir.
- Kendisini sürekli yenileyebilmeli, mesleki gereksinimlerinin farkında olarak gerekli hizmet içi eğitim, toplantı ve seminlere katılmalı, alanı ile ilgili yayınları izleyebilmelidir.
- İnsan psikolojisi konusunda uzman olmalıdır.
- Öğrencilerin ilgi, beklenti ve gereksinimlerini dikkate almalı, farklı öğrenme biçimlerini göz önünde tutarak süreçleri öğrencilerle birlikte planlamalıdır.

- Psikolojik ve fiziksel boyutlarıyla birlikte öğrenme ortamlarını öğrencilerle birlikte düzenleyebilmelidir.
- Sınıf içinde bireysel farklılıkları dikkate alarak öğretimi çeşitlendirebilmelidir.
- Çağdaş bir liderlik özelliği olmalıdır.

Öğretmenler eğitim sürecinde öğrencilerle, velilerle, okul yöneticileri ve diğer öğretmenlerle ilişkilerinde, “Ne yapmalıyım?”, “Bu doğru olur mu?” soruları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda öğretmenlik meslek ahlakı; öğretmenlik mesleğini icra ederken, öğrenciler, toplum ve meslektaşları ile olan ilişkilerde yerine getirilmesi gereken sorumluluklar, uyulması gereken kurallar ve ilkeler bütünü olarak ifade edilebilmektedir(Erdem ve Şimşek, 2013: 189). Feeney ve Freeman (1999 akt. Ateş, 2012: 12), öğretmenlerinin çocuklara, ailelere, meslektaşlarına, topluma karşı ahlaki sorumluluklarını şu şekilde sıralamıştır;

Öğretmenlerin Çocuklara Karşı Ahlaki Sorumlulukları:

Çocuklara zarar vermemek, ayrımcılık yapmamak, çocuğu ilgilendiren kararları bu konuyla ilgili tüm bilgilere dayanarak almak, ihtiyaç duyulduğunda başka uzmanlardan yardım alarak her çocuğun eğitiminden eşit şekilde yararlanmasını sağlamak, çocukları fiziksel, cinsel, sözlü, duygusal istismar ve ihmale karşı koruyan devlet yasalarını ve toplum prosedürlerini bilerek takip etmek ve böyle bir durumla karşılaşıldığında gerekeni yapmak.

Öğretmenlerin Ailelere Karşı Ahlaki Sorumlulukları:

Ailelere uygulanan programı anlatarak programın başarıya ulaşabilmesi için uygulanacak aile katılım programları hakkında bilgi vermek. Aile katılım programlarını uygulamak. Çocukları etkileyecek önemli kararların alınmasında ailelerin katılımını sağlamak. Çocuklarda görülen hastalık durumlarını ailelerine bildirmek. Ailelere, çocukların yer aldığı proje çalışmaları hakkında bilgi vererek onların herhangi bir yaptırım olmaksızın çocuklarının projelerinde yer almalarına / almamalarına fırsat vermek. Ailelerle ilişkileri kişisel çıkarlar için kullanmamak. Çocuklara ait kayıtların açıklanmasının ve gizliliğin korunması için yazılı politikalar geliştirmek. Aile hayatına

izinsiz karışmaktan ve gizli bilgilerin açıklanmasından kaçınmak. Çocuğun risk altında bulunduğu durumlarda gizli bilgileri bu olaya müdahale edebilecek kurum ve bireylerle paylaşmaya izin vermek. Aile üyelerinin uyuşmazlığında, çocukla ilgili bilgileri paylaşarak, kurumların daha bilinçli kararlar almasına yardım etmek.

Öğretmenlerin Meslektaşlarına Karşı Ahlaki Sorumluluklar: İş arkadaşımızın profesyonel davranışı ile ilgili bir endişe duyduğumuzda, kendi düşüncelerimizi ifade ederek eğer mümkünse sorunu birlikte çözmeye çalışmak. Meslektaşlarımız kişisel nitelikleri ve mesleki davranışlarıyla ilgili görüşlerini ifade ettiklerinde bunları önemseyeceğimizi belirtmek. Mesleki bilgileri paylaşmak. Takım çalışması yapmak. Açık iletişim kurmak. Çalıştığımız kurumla ilgili konuşurken ve kişisel kanaatlerimizi açıklarken dikkatli olmak ve yetkili olmadığımız konularda konuşmamak. Çocukları korumak için oluşturulan kural ve düzenlemelere özenle uymak ve uymayan meslektaşlarımızı uygun şekilde uyarmak. Çocuklarla ilgili alınan kararlarda ve programları uygularken bilgi ve deneyimlerimizi en iyi şekilde kullanmak. Program standartlarını karşılamayan çalışanları ilgili bölüme bildirmek ve mümkünse performanslarını geliştirmelerine yardımcı olmak. Çocukları objektif olarak değerlendirmek. İşe almayı ve terfiyi sadece kişinin başarısını ve pozisyonunun gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmesine bakarak yapmak.

Öğretmenlerin Topluma Karşı Ahlaki Sorumlulukları: Program uygulamalarının dayandırıldığı bilgilerde eksiksiz olmak. Kurumda çalışan meslektaşlar ve diğer uzmanlarla ekip çalışması yapmak. Çalıştığımız kuruma eleman alımlarında, görüşünüze başvurulduğunda yetenekleri, nitelikleri ya da karakteri istenen pozisyon için uygun değilse o kişinin işe alınması için referans vermemek. Meslektaşlarımızın ahlâk dışı veya yetersiz davranışını gayri resmi çözümlerinizi etkisiz kaldığında amirinize bildirmek. Çocukları koruyan yasa ve düzenlemeleri bilmek. Çocukları koruyan yasa ve düzenlemeleri çiğneyen uygulamalarda yer almamak.

Öğretmenler görevlerini yerine getirirken, öğrencilerin gelişimini sağlayacak, aynı zamanda da ahlaki sorumluluğunu yerine getirecek etik ilkelere uymak durumundadır (Aydoğan, 2011: 87). Literatürde eğitimciler için ilk defa Amerika Birleşik Devletleri'nde 1929 yılında mesleki etik ilkeler, National Education Association (NEA) tarafından belirlenmiştir. Bu etik ilkeler, altı kez yenilenerek 1975 yılında günümüzdeki şeklini almıştır (Özbek, 2003: 47). İnayet Aydın (2013: 58-69) öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik ilkeleri şöyle sıralamaktadır:

- Profesyonellik: Öğretmenin mesleğini yerine getirebilecek yeterlilikte olmasını ifade eder. Öğretmenlik mesleğini yapabilecek yeterlikte olmayan öğretmenin meslek etiği ilkelerinden söz etmek mümkün değildir.
- Sorumluluk: Sorumluluk, belirli bir görevin istenilen nitelik ve nicelikte yerine getirilmesidir. Bu bağlamda öğretmen üzerine düşen sorumluluğun bilinci içinde olmalı ve almış olduğu kararlardan, yapmış olduğu eylemlerden dolayı hesap verebilmelidir.
- Adalet: Öğretmen, her türlü eyleminde adil olma ve öğrenciler arasında adaleti sağlama sorumluluğuna sahiptir.
- Eşitlik: Eşitlik, yararların, sıkıntıların, hizmetlerin dağıtılmasında uygulanacak sınırların belirlenmesini içerir.
- Sağlıklı ve güvenli bir ortamın sağlanması: Bir öğrencinin en temel haklarından biri, sağlıklı ve güvenli bir okul – sınıf ortamında eğitim görmesi olduğundan öğretmenlerin en temel etik sorumluluklarından biri de öğrenci sağlığını ve güvenliğini tehdit edecek her türlü unsurun ortadan kaldırılmasını sağlamaktır.
- Yolsuzluk yapmamak: Maddi veya manevi bir çıkar karşılığında kamu yetkilerinin yasa dışı kullanımı olarak tanımlanabilen yolsuzluk öğretmenlerin kaçınması gereken etik bir ilkedir.
- Dürüstlük- doğruluk ve güven: Etik ilkelere önem veren bir öğretmen, öğrenciler ile ilişkilerde dürüst ve içten olmalıdır.
- Tarafsızlık: Tarafsız ya da nesnel olabilmek kişinin duygularını değil, aklını kullanmasını gerektirir.

- Mesleki bağıllık ve sürekli gelişme: Mesleki bağıllık, iş görenlerin örgüt üyeliklerini sürdürmeleri ve örgütte kalmak adına ortak amaçların gerçekleştirilmesi için ortaklaşa bir çaba göstermesidir.
- Saygı: İnsan, her şeyden önce insan olduğu için değerlidir. İnsanın değeri ve onuru, insan ilişkilerinde en temel öğedir. Bu nedenle insanların birbirine saygı duyması etik ilkeler içinde önemli bir yere sahiptir.
- Kaynakların etkili kullanımı: Kurumsal ve kamusal kaynakların etkili kullanımı öğretmenlerden beklenen bir başka önemli etik davranıştır. Eğitimde en kıt ve değerli kaynak zamandır. Öğretim zamanının etkili kullanılmadığının göstergeleri şöyle sıralanabilir: “ *Derse geç girmek, erken ayrılmak ders süresince zamanı iyi kullanmamak, kişisel işlerini eğitim-öğretim ortamında yapmak, derse hazırlıksız girmek, öğrenci çalışmalarına ve ödevlerine yeterince zaman ayırmamak, öğrencilerin soru sormalarını ve tekrarlar yapılmasını geçiştirmek, eğitsel değeri olmayan konuşmalarla zamanı tüketmek*”.

Yukarıda açıklanmaya çalışılan etik ilkelerden de anlaşılacağı üzere, öğretmenlerin öğrencilerin gelişimini sağlamak için mesleki ilkelerin yanında sahip olması gereken sorumlulukları vardır. Bu bağlamda almış oldukları mesleki formasyon tek başına yeterli olmamaktadır. Öğretmenlerin öğrencilere, öğrencilerin ailelerine, meslektaşlarına ve topluma karşı olan ahlaki sorumluluklarının bilincinde olmaları, sadece okul hayatında değil tüm yaşamlarında bu sorumlulukları yerine getirmeleri gerekmektedir.

3.4. Öğrencilerin Ahlaki Sorumlulukları

Eğitim sisteminin temelini öğrenci oluşturmaktadır. Bu nedenle eğitim hizmetinin sunulduğu kurumlar olan okullar ve bu okullarda görev yapan öğretmen ve yöneticiler, öğrencilerin hak ve sorumluluklarını içselleştirebilecekleri bir eğitim ortamı sağlamakla yükümlüdür (Yaman vd., 2009: 94). Aydın’a (2013) göre bir okulda öğrencilerin etikle ilgili başlıca hak ve sorumlulukları; “her türlü ayrımcılıktan/tacizden korunma hakkı, kendisine ait gizli bilgilerin uygunsuz biçimde açıklanmasından korunma hakkı, topluma hizmet etmek ve başkalarını taciz

ve ayrımcılıktan koruma yükümlülüğü, kendisine ve başkalarına saygı gösterme yükümlülüğü ve başka insanların iyiliği için kendini sorumlu hissetmedir”.

Öğrenciler öncelikli olarak, öğretmenlerin sınıf içerisinde ve okul ortamında kendilerinden beklediği tutum ve davranışları yerine getirmekle sorumludur. Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (MEB, 2014)'in 8. Bölümünün 52.maddesinde **“Öğrencilerden beklenen davranışlar”** sıralanmıştır. Buna göre;

- Okula ve derslere düzenli devam etmeleri ve başarılı olmaları,
- Okul personeline, arkadaşlarına ve çevresindeki kişilere karşı saygılı ve hoşgörülü davranmaları,
- Doğru sözlü ve dürüst olmaları,
- İyi ve nazik tavırlı olmaları,
- Okulda yapılacak sosyal ve kültürel etkinliklere katılmaları,
- Kitap okuma alışkanlığını kazanmaları,
- Çevrenin doğal ve tarihî güzelliklerini, sanat eserlerini korumaları ve onları geliştirmek için katkıda bulunmaları,
- İyi işler başarmak için çok çalışmaya ve zamana muhtaç olduklarını unutmamaları, geçen zamanın geri gelmeyeceğinin bilincinde olmaları,
- Millet malını, okulunu ve eşyasını kendi öz malı gibi korumaları,
- Sigara, içki ve diğer bağımlılık yapan maddeleri kullanmamaları ve bu maddelerin kullanıldığı ortamlardan uzak durmaları,
- Bilişim araçlarını kişisel, toplumsal ve eğitsel yararlar doğrultusunda kullanmaları,
- Ülkenin birliğini ve bütünlüğünü bozan bölücü, yıkıcı, siyasi amaçlı etkinliklere katılmamaları, siyasi amaçlı sembol kullanmamaları, bunlarla ilgili amblem, afiş, rozet ve benzerlerini taşımamaları, bulundurmamaları ve dağıtmamaları, siyasi amaçlı davranışlarla okulun huzurunu bozmamaları,
- Fiziksel, zihinsel ve duygusal güçlerini millet, yurt ve insanlık için yararlı bir şekilde kullanmaları,
- Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı kalmaları, bunun aksi davranışlarda bulunmamaları,

- Yasalara, yönetmeliklere ve toplumun etik kurallarına, millî, manevi ve kültürel değerlere uymaları beklenir.

Diğer yandan öğretmenlerin karşı karşıya kaldığı istenmeyen öğrenci davranışları -ki bunlar aynı zamanda etik dışı davranışlardır- şunlardır (Charles, 1992akt. Yaman vd., 2009: 95):

- Saldırı: Öğrencilerin, öğretmen ya da öğrencilere karşı gerek sözel gerekse fiziksel saldırısı,
- Ahlaksızlık: Öğrencinin kopya çekme, yalan söyleme, hırsızlık gibi davranışlarda bulunması,
- Otoriteye başkaldırma: Öğrencinin öğretmenin yapmasını istediği şeylere itiraz etmesi ve aksi davranışlarda bulunması,
- Saygısızlık: Öğrencinin sınıf içerisinde bağırarak konuşması, arkadaşlarını rahatsız eden tuhaf davranışlar sergilemesi, sınıf içerisinde gezinmesi ya da arkadaşlarının dikkatini dağıtacak eylemlerde bulunması,
- Zamanı boşa harcama: Öğrencinin kendisine verilen görevi yerine getirmemesi, dersle ilgilenmemesi.

Günümüzde gelinen noktada öğrencilerin sorumluluğu yalnızca öğrenmekle sınırlandırılmıştır. Oysa öğrenmek tek başına bir anlam ifade etmez. Öğrenmek ancak ne öğrendiğin, niçin öğrendiğin ve kimin öğrettiği olgularıyla bir kimlik kazanır. Bu çerçevede öğrencilerin sorumlulukları eğitimsel ve öğretimsel olmak üzere iki başlıkta toplanabilir. Eğitimsel sorumluluklar; 1) İdealist bir ruha sahip olmak 2) Kötü davranışlardan ve sözlerden uzak durmak 3) Genel kültürünü sürekli olarak geliştirmeye çabalamak 4) Sistemli bir fikir yapısı kazanmak 5) Eleştirel bir düşünme biçimi elde etmek olarak sıralanabilir. Öğrencilerin öğretimsel sorumlulukları ise; disiplinli çalışmak, araştırmacı bir ruha sahip olmak, zamanını ve kendini yönetmektir. Tüm bu sorumlulukların yanı sıra öğrenci her şeyden önce ahlaklı olmak zorundadır. Öğrenilenler ahlak üzerine inşa edilirse bir anlam kazanır (Aydoğan, 2018: 74-80).

IV. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Ahlâk ile eğitim arasında karşılıklı, ayrılmaz sıkı bir bağ bulunmaktadır. Eğitimin temel amaçlarından biri kişinin davranışlarını toplumsal açıdan değer taşıyan yöne doğru yöneltmek, toplumun sahip olduğu ahlaki değerleri ve bu değerlere bağlı tutum ve davranışları yetişmekte olan genç nesillere aktarmaktır (Tezcan, 1985: 66). Bu bağlamda eğitim araçlarıyla ideal insan, çağın ve geleceğin insanını yetiştirebilmek için, eğitim kurumlarında, politikalarında, müfredatlarında öncelikli konusu eğitim ve ahlaktır.

Çalışmanın ilgili bölümlerinde sıklıkla dile getirildiği üzere, eğitim bireyin ahlaki gelişimini etkileyen temel faktörlerden biridir. Eğitim, bilgilendirme yöntemiyle insanı geliştirirken, ahlak da bu bilgilerin karakter haline getirilmesini sağlar. Eğitim, edinilen bilgilerin ahlaki fiillere, ahlaki fiillerin de karaktere dönüşmesine olanak sağlamaktadır (Draz, 1997: 117).

Günümüz modern toplumlarında verilen eğitimlerde, bireylerin meslek sahibi olmaları birincil hedeftir. Özellikle sanayileşmiş Batı toplumlarında Aydınlanma dönemi olarak adlandırılan dönemden itibaren eğitimin paradigması, insana bilgi ve beceri kazandırma olarak sınırlandırılmış (Aydoğan, 2018: 4), eğitimin ahlaki bir faaliyet; insanları kültürüne uygun güzel ahlak sahibi yapmak demek olduğu (Aydoğan, 2018: 31) göz ardı edilmiştir. Oysa eğitimin ana hedefi, her şeyin var olma sebebi olan insanın gerek ahlaki gerekse bilgi ve beceri olarak gelişimini sağlamaktır. Eğitim aynı zamanda kültürü gelecek nesillere aktarmanın en basit ve etkili yoludur ve bu nedenle toplumlar varlıklarını sürdürebilmek için kendi

medeniyet ve kültürlerine göre, eğitim sistemlerini oluşturmalarıdır. Bu bağlamda eğitim-ahlak ilişkisinde, toplumlar eğitim müfredatlarını, kendi tarihsel ve kültürel paradigmasına göre oluşturmalarıdır (Aydoğan, 2018: 49).

Eğitim sisteminin en önemli ögesi olan okul, eğitim sisteminin temelini de oluşturmaktadır. Eğitim sisteminin başarısı, okulların başarısı; okulların başarısı da okul yönetiminin başarısıyla doğru orantılı olduğundan okul yönetiminin eğitim sistemi içindeki rolünün önemi ve üzerinde durulması gereken bir konu olmaktadır (Bayramoğlu, 2015:35). Okul yönetiminde başarılı olmak için okul yöneticilerinin temel mesleki yeterliliklere sahip olmasının yanı sıra yeterliliğe uygun ahlaki inançlar, ölçütler ve eğilimlere de sahip olması gereklidir. Ahlaki inançların yokluğu kişinin yeterliliklerini yanlış kullanmasına yol açabilmektedir. Bununla birlikte okul yöneticisi okulun amaçlarını gerçekleştirmek ve geliştirmek için yüksek ahlaki ölçütlere bağlı kalmak durumundadır (Çelik, 2013: 99).

Okul eğitiminde, çocukların ahlaki gelişimlerinden önemli rol hiç şüphesiz öğretmenlerindir. Okul öncesi dönemde çocuk, aile bireylerini ahlak rol modeli olarak benimserken, okul döneminde ahlak modeli olarak genellikle öğretmenini seçer. Başka bir ifadeyle öğretmenler örnek alınacak ahlaki bir modele dönüşür (Şengün, 2007: 208). Bu noktada öğretmenler, iyi ve ahlaklı bir insanın ve canlı bir modeli olmak durumundadır. Öğretmenler, öğrencilerinin karşısına sadece mesleki bir kimlik ile değil, değerleri yaşayan ve yaşatan bir kimlik olarak da çıkmalıdır.

Türkiye genç nüfusu yüksek olan bir ülkedir. Bu genç nüfus, kendi toplumsal değerleriyle eğitilir ve ahlaki sorumlulukların bilincinde olan insanlar olarak geleceğe hazırlanırsa, gelecek nesillere ışık tutmuş olunur. Bilimsel ve teknolojik bilgi ile yüksek ahlak seviyesinin birleşmesi, bir bakıma ülke geleceğinin garanti altına alınmış olması demektir. Bu nedenle alan yazınında eğitim ve ahlak konularına daha çok ağırlık verilmesi, özellikle okulların ahlaki sorumlulukları buna bağlı olarak da okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve öğrencilerin ahlaki sorumlulukları üzerine çalışmalar yapılması önemli bir katkı sağlayacaktır.

4.2. Öneriler

Bu araştırmada eğitimin ve okul yönetiminin ahlak ilişkisi, çeşitli yönleriyle ele alınarak eğitimin ahlak, yönetimin ise ahlakça olması gerektiği vurgulanmıştır. Buradan hareketle okul yönetiminden beklenen sonuçların gerçekleşmesi için yönetimin toplumun kültürüne uygun olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda araştırmada okul yönetiminin başarısında ana unsurlar olan okul yöneticilerine, öğretmenlere, öğrencilere ve eğitim müfredatına ilişkin geliştirilen öneriler aşağıda sıralanmıştır.

a) Okul yöneticileri için öneriler:

- ✓ Okul yöneticileri, okulun amaçlarını gerçekleştirmek ve geliştirmek için mesleki yeterliliklerini geliştirmenin yanı sıra yüksek ahlaki ölçütlere bağlı kalmaya da özen göstermelidir.
- ✓ Okul yöneticileri mesleki sorumluluklarını dürürlük ve bütünlük çerçevesinde yerine getirmeye özen göstermelidir.
- ✓ Okul yöneticileri sürekli olarak mesleki gelişmeye katkı sağlayıcı araştırmalar yaparak ve mesleki etkililiği geliştirmeye çalışmalıdır.
- ✓ Okul yöneticileri öğrencilere yönelik karar verme ve uygulama etkinliklerinde, temel ahlaki ilkelere uymak durumundadır.
- ✓ Eğitimsel hedeflere ulaşmayı engelleyecek kanun, politika ve düzenlemelerin doğru ölçütlere dayandırılması için gerekli çabayı göstermelidir.
- ✓ Okul yöneticileri kişisel kazanç sağlayıcı davranışlardan kaçınmalıdır.
- ✓ Okul yöneticileri mesleki olarak kendilerini geliştirebilmeleri için alanları ile ilgili mesleki sertifikaları ve akademik dereceleri alma çabası içerisinde olmalıdır.

b) Öğretmenler için öneriler:

- ✓ Öğretmenler her şeyden önce mesleklerini sevmeli, kendi mesleklerine büyük değer ve önem atfetmeli, idealist olmalıdır.
- ✓ Öğretmenler iyi ve ahlaklı bir insanın ve canlı bir modeli olmak durumundadır. Bu nedenle güzel ahlakın tüm ilke ve vasıflarıyla kendilerini donatmalıdırlar.

- ✓ Öğretmenler tüm yaşamlarını ahlaki temeller üzerine kurmalı gerek mesleki hayatlarında gerekse özel hayatlarında ahlaksızlığa sebebiyet verecek söylem ve davranışlardan sakınmalıdırlar.
- ✓ Öğretmenler alanlarında sürekli olarak kendilerini geliştirmeli, seminer ve konferanslara katılmalıdır.
- ✓ Öğretmenler sınıf içerisinde tüm öğrencilere eşit davranmalı, adil olmalı, davranışlarıyla örnek olmalı ve öğrencilere ahlaki bir ortam sunmalıdır.
- ✓ Öğretmenler, derslerde teorik bilgileri anlatarak öğrettikleri gibi değerleri de bu şekilde öğretebileceklerini düşünmemelidirler. Sadece teorik olarak anlatılarak öğrencilerin bu değerleri edinebilmeleri mümkün değildir. Derste anlatılan değerleri öğrenci okuldaki yaşantısıyla pekiştirmediği sürece, yani pratiğe dökmedikleri sürece teorik bilgileri ezberden öteye gitmeyecek, bunları tutum ve davranışlarına yansıtamayacaktır.

c) Müfredat için öneriler:

- ✓ Kendi öz kültürüyle barışık, ahlaklı ve karakterli bireyler yetiştirmek isteniyorsa eğitim sisteminde müfredat oluşturulurken kendi kültürünü temel alan bir ahlak anlayışı benimsenmelidir.
- ✓ Eğitim sisteminde müfredat oluşturulurken, öğrencilerin başarılarını sınav puanlarına bakarak değerlendiren bir sistem yerine öğrencilerin iyi ve ahlaklı birer insan olmalarını sağlamayı amaçlayan bir sistem oluşturulmalıdır. İyi bir meslek sahibi olmanın öncesinde “iyi insan olmak” merkezli bir eğitim sistemi geliştirilmelidir.
- ✓ Müfredat oluşturulurken son yıllarda uygulanan öğrenci merkezli eğitim modelinden vazgeçilip, öğretmenin eğitim ve öğretimin belirleyicisi olduğu ve kendi kültürümüze daha uygun olan öğretmen merkezli eğitim modeline dönülmelidir.
- ✓ Ahlâk eğitimi, eğitim hayatındaki tüm paydaşların ortak sorumluluğu olarak kabul edilmeli ve eğitim müfredatı, felsefesi ve organizasyonu bu amaç doğrultusunda oluşturulmalıdır.
- ✓ Eğitimin her seviyesinde, ahlakın temel hedef olarak yerleştirilmesine çaba gösterilmelidir.
- ✓ Son olarak, okul içi ve okul dışı çevrenin de ahlaklılığı pekiştirecek, ödüllendirecek şekilde düzenlenmesi gerekir. Çünkü eğitim sadece okullarda

olan biten bir şey değildir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, çocuğun maruz kaldığı her etki onun düşünce, duygu, davranış ve alışkanlıklarının şekillenmesinde etkili olur.

d) Öğrenciler için öneriler:

- ✓ Öğrenciler sadece kendilerine verilen bilgileri öğrenmekle sorumlu değildir. Aynı zamanda iyi ahlaklı ve karakterli bir birey olmakla, kendi kültürünü layıkıyla yaşayarak gelecek nesillere aktarmakla sorumludur.
- ✓ Öğrenciler idealist bir ruha sahip olmalı ve kendini sürekli olarak geliştirmeyi amaç edinmelidir.
- ✓ Öğrenciler, öğretmenine ve arkadaşlarına karşı sözel ya da fiziksel saldırıda bulunmak, kopya çekme, yalan söyleme, hırsızlık gibi ahlak dışı davranışlardan uzak durmalıdır.
- ✓ Öğrenciler öğretmenin yapmasını istediği şeylere uymalı ve aksi davranışlarda bulunmamalı, zamanını boşa harcamamalı, disiplinli çalışmalı, kendisine verilen görevi yerine getirmeli ve dersle ilgilenmelidir.

KAYNAKÇA

- Abat, Elif (2010). *Eğitim Yönetimi Uzmanlarının Okul Yöneticilerinin Yeterliklerine İlişkin Zihinsel Modelleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Açıklalın, Aytaç (1998). *Okul Yöneticiliği*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Aktan, Coşkun Can (2011) “Toplam Ahlak Felsefesi ve Toplam Ahlak Yönetimi”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2.
- Aktan, Coşkun Can (2003). *Modernite’den Postmodernite’ye Değişim*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Aktan, Coşkun Can (2004). *Toplam Ahlak*, Zaman Kitap, İstanbul.
- Arslan, Mahmut (2005). *İş ve Meslek Ahlakı*, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Ateş, Nurettin (2012). “Öğretmenlikte Meslek Ahlakı ve Mesleki Değerler”, *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, Cilt: 3, Sayı: 6, Güz, s. 3-18.
- Aydın, İnyet (2013). *Eğitim ve Öğretimde Etik*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Aydın, İnyet (2013). *Öğretimde Denetim*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Aydoğan, İsmail (2011). “Öğretmenlerin Mesleki Etik İlkelerine Uyuma Düzeylerinin Öğrenciler Tarafından Algılanması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, s. 87-96, Elazığ.
- Aydoğan, İsmail (2015). *Türkiye’de Eğitim ve Paradigma: Eğitim ve Yönetime Paradigmatik Bir Bakış*, Harf Yayınları, Ankara.
- Aydoğan, İsmail (2017). *Kültür Temelli Eğitim*, Harf Yayınları, Ankara.
- Aydoğan, İsmail (2018). *Eğitimin Türkçesi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Balcı, Ali (1991). “Eğitim Yönetiminde Kuram ve Araştırma”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2.

- Baloğlu, Nuri, Karadağ (2008). “Engin ve Doğan A. Elif, İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Mesleki Etik Davranışları”, *İş Ahlakı Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Kasım, s. 7-26.
- Başar, Hüseyin (2000). *Eğitim Denetçisi*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Başaran, İ. Ethem (2000). *Eğitim Yönetimi Nitelikli Okul*, Feryal Matbaası, Ankara.
- Başaran, İ. Ethem (2008). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, Ekinoks, Ankara.
- Başaran, İ. Ethem (1989). *Yönetim*, Gül Yayınevi, Ankara.
- Bayramoğlu, Aziz (2015). *Ortaöğretim Kurumlarında Görevli Öğretmenlerin Okul Yönetimine Katılım Durumlarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bıyık, Enver (2014). *İlkokul/Ortaokul Müdürlerinin Okul Yönetiminde Karşılaştıkları Yönetimsel Sorunların Belirlenmesi: Araklı Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Billington, Ray (1997). *Felsefeyi Yaşamak*, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (2007). *Yüksek İslam Ahlakı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Binbaşıoğlu, Cavit (2000). *Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları*, MEB Basımevi, İstanbul.
- Bursalıoğlu, Ziya (1981). *Eğitim Yöneticisinin Yeterlikleri: İlk öğretmen Okulu Yöneticilerinin Yeterliklerine İlişkin Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:93, Ankara.
- Bursalıoğlu, Ziya (2002). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. Okulda Yönetim Süreçleri ve İşleri*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Cebeci, Aylin (2005). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ahlâkî Değerlerin Eğitimi ve Öğretimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Cevizci, Ahmet (2008). *Etİğe Giriş*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Çelik, Vehbi (2013). *Eğitimsel Liderlik*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

- Çelikten, Mustafa, Şanal, Mustafa ve Yeni, Yeliz (2005). “Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt5, Sayı 19, s. 207-237.
- Çınkır, Şakir (2010). “İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Sorunları: Sorun Kaynakları ve Destek Stratejileri”, *İlköğretimOnline*, Cilt 9, Sayı 3, s. 1027-1036.
- Çileli, Meral (1986). *Ahlak Psikolojisi ve Eğitimi*, V Yayınları, Ankara.
- Çimen, İsa Tekin (2007). *İlköğretim Okullarındaki Dkab Dersi Öğretim Programında Ahlak Öğretimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Demir, Ömer (2003). *İktisat ve Ahlak*, Liberte Yayınları, Ankara.
- Dewey, John (1976). “Okulda Ahlak Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/496/5860.pdf>, 05.03.2018).
- Draz, M. Abdullah (1997). *Ahlak ve Eğitimin Alakası*, Çeviren: Hüseyin Emin Sert, FÜİFD, No:2.
- Durkheim, Emile (2007). *Laik Ahlak Laik Eğitim*, Çev. Necmettin Sâdık, Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak, Ed. Recep Kaymakcan, Mevlüt Uyanık, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Erdem A.Rıza ve Şimşek Selçuk (2013). “Öğretmenlik Meslek Etiğinin İrdelenmesi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15.
- Erden, Münire (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Alkım Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, İrfan (2000). *Okul Yönetimi ve Öğretim Liderliği*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Eren, Selim (2007). “Toplumsal Norm, Ahlâk ve Din,” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XI, Sayı 2, s. 289-316.
- Ergün, Mustafa (2015). *Eğitim Felsefesi*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Ertürk, Selahattin (1982). *Eğitimde Program Geliştirme*, Yelkentepe Yayınları, Ankara.
- Fidan, Nurettin ve Erden, Münire (1998). *Eğitime Giriş*, Alkım Yayınları, İstanbul.
- Fidan, Nurettin (1985). *Okulda Öğrenme ve Öğretme (Kavramlar, İlkeler, Yöntemler)*, Alkım Yayınları, İstanbul.
- Fişek, Kurthan (1975). *Yönetim*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.

- Geir, Afdal (2007). *“Ahlâk Eğitiminin Analizi: Bir Tipoloji,”* Değerler ve Eğitimi, Ed. Recep Kaymakcan vd., Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Gözübüyük, Şeref (2002). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Gümüş, Murat (1996). *Örgütsel Değerler Sistemi, İşletme Başarısının Temelleri ve Etik Yönetim Kararları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Güney, Semra (2006). “Ahlaki Liderliğin Kavramsallaştırılması ve Ahlaki Yönetimde Liderliğin Rolü”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1.
- Gürkan, T. (2006). “Eğitim, Öğretim ve Programla İlgili Temel Kavramlar”, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Ed. M. Gültekin, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, b, s. 1-14.
- Gürkan, T. (2006). “Öğretmenlik Mesleği ile ilgili Temel Kavramlar”, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Ed. M. Gültekin, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, a, s. 1-14.
- Hökelekli, Hayati (2007). *“Çocukta Ahlak Gelişimi ve Eğitimi”*, Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak, Ed. Recep Kaymakcan, Mevlüt Uyanık, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kantos, Ertan Z., Çuhadaroğlu Oğuz E., ve Taşdan, Murat (2009). “İlköğretim Okulları Yöneticilerinin Yönetim Biçimlerine İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, s. 393-402.
- Keskinkılıç, Kadir (2011). *“Yönetim Süreçleri”*, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Kırel, Çiğdem (2000). *Örgütlerde Etik Davranışlar Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Kulaksızoğlu, Adnan (1998). *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Lunenburg, Fred. C. ve Ornstein, Allan C. (2013). *Eğitim Yönetimi*, Çeviren: Gökhan Arastaman, Nobel Yayınları, Ankara.

- Marçıl, Burcu (2012). *Öğrenci Ahlakı Açısından Cinsiyet Farklılıkları: Kadınlar Daha mı Ahlaklıdır?* , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Oğuzkan, Ferhan (1985). *Orta Dereceli Okullarda Öğretim (Amaç, İlke, Yöntem ve Teknikler)*, Emel Matbaacılık, Ankara.
- Oktay, Ayla vd. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ed. Ayla Oktay, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Özbek, Oğuz (2003). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Mesleki Etik İlkeleri ve Bu İlkelere Uyma Düzeyleri*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Özgan, Habib ve Kalman, Mahmut (2013). “*Yönetim Süreçleri*”, Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Ed. Aycan Çiçek Sağlam, Maya Akademi Yayınları, Ankara.
- Pazarlı, Osman (1980). *İslam’da Ahlak*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Pieper, Annemarie (1999). *Etiğe Giriş*, Çeviren: Veysel Atayman-Gönül Sezer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Serter, Nur (1997). *Dinde Siyasal İslam Tekeli*, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Şahin, A. E. (2006). “*Eğitimle İlgili Temel Kavramlar*”, Eğitim Bilimine Giriş, Ed. Veysel Sönmez, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Şahin, Fırat N. (2006). “Pozitivist yaklaşımın eğitim yönetimi alanına yansımaları, alana getirdiği katkı ve sınırlılıkları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, s. 40-51.
- Şengün Mustafa (2007). “Ahlaki Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri”, *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 23. (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/omuifd/article/view/5000073417>, 24.02.2018).
- Şişman, Mehmet (2015). *Eğitim ve Ahlak Şurası*, Eğitim-Bir-Sen-Yayınları, Ankara.
- Şişman, Mehmet (2010). *Eğitim ve Okul Yönetimi*. (<http://www.gokhandokuyucu.com/yl/eoy.pdf>, 14.12.2017).
- Şişman, Mehmet (2013). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

- Taşdemirci, Ersoy (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Milli Eğitim Politikasının Ana devrelerinin Üzerine ve Mukayeseli Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taymaz, Haydar (1986). “Okul Yönetimi ve Yönetici Yetiştirme”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/520/6524.pdf>, 05.02.2018).
- Taymaz, Haydar (2003). *İlköğretim Ve Ortaöğretim Okul Müdürleri İçin Okul Yönetimi*, Pegem AkademiYayıncılık, Ankara.
- Tezcan, Mahmut (1985). *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:150,Ankara.
- Topçu, Nurettin (2005). *Bütün Eserleri 21-Ahlak*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tozlu, Necmettin (2003). *Eğitim Felsefesi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Töremen, Fatih, ve Kolay, Yakup (2003). “İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Sahip Olması Gereken Yeterlikler”, *Milli Eğitim Dergisi*. (https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/toremen-kolay.htm, 11.02.2018)
- Varış, Fatma (1988). *Eğitim Bilimine Giriş*, AÜEF Yayınları, Ankara.
- Yaman, Erkan, Mermer Ezgi Çetinkaya ve Mutlugil, Şennur (2009). “İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Etik Davranışlara İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Araştırma”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt 7, Sayı. 17,s. 93-108.
- Yayla, Ahmet (2005). “Eğitim Kavramının Etik Açısından Analizi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1.
- Yüce, Alpaslan (2007). “Yöneticiler Açısından Ahlak Olgusu: Kavramsal Bir İrdeleme”, *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1,Mart.
- Yüksel, Sedat (2005). “Kohlberg ve Ahlâk Eğitiminde Örtük Program: Yeni İlköğretim Programlarında Yer Alan Ahlâkî Değerleri Kazandırma için Bir Açılım”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2.
- Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Yöneticilerinin Atama Ve Yer Değiştirmelerine İlişkin Yönetmelik,2009

(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090813-2.htm>,
08.03.2018).

Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği,
2014
(http://mevzuat.meb.gov.tr/html/ilkveokuloncyon_0/ilkveokuloncyon_0.htm
1, 08.03.2018).

Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumlarına Yönetici Görevlendirme
Yönetmeliği, 2017
(http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yonetici_gorev/yonetici_gorev_0.html,
08.03.2018).

[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.
59b2d054391e88.919925361](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59b2d054391e88.919925361), 08.09.2017.